

BİREYSEL TERCİH OLARAK ÖRTÜNME VE AÇILMA

GÖKÇE MİNE OLGUN
104611023

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MURAT ÖZBANK
2007

İçindekiler

-Giriş.....	1
-Bölüm 1: Etkileşimsel Analiz.....	10
-Bölüm 2: Neden örtündünüz?	30
-Bölüm 3: Neden açıldınız?	63
-Sonuç.....	78
-Kaynakça.....	81

Giriş

Günümüzde, İslamcı hareketler, özellikle kadın ve türban meselesi üzerinden ortaya koyulmakta ve tartışılmaktadır. Bunun sonucunda, kadının toplumsal ve hukuki statüsü; yükselen İslamcı hareketler ile “modernist seçkinler” arasında doğrudan bir siyasi kavga meselesi haline gelmiştir. İslamcılar, baş örtmenin her Müslüman kadının hakkı olduğunu savunurken, Kemalist kesim bu durumun laikliği, demokrasiyi ve yurttaşlık ilkelerini tehlikeye düşürdüğüne inanmaktadır. Bu siyasi mücadele içinde bireyler; ilerici, Kemalist, İslamcı, feminist vs. gibi çeşitli ideolojik kamplar içinde yer almaktadır.

Örtünme veya açılma gibi tercihler üzerine yapılan yorumlar da doğu/batı, ilkelik/medeniyet, geleneksel/modern gibi kavramsallaştırmalar çerçevesindeki ideolojik karşıtlıklarla sınırlandırılmaktadır. İslamcı/modern kutuplaşmasının çok belirgin olduğu ülkemizde türban meselesi söz konusu kutuplaşmanın yarattığı mücadelenin merkezindedir. Köklü bir modernleşme geleneğine sahip olan Türkiye’de son yirmi yılda yükselen ve dinsel devlet biçimini tekrar kurmak için mücadeleye yönelen¹ İslamcı hareketlerin modern demokrasi ve yurttaşlık ilkeleriyle ciddi bir çatışma içinde olan belirli bir siyaset ve devlet kuramına sahip olduğu varsayılmaktadır. Türkiye’de İslamcı hareketler bir çok açıdan bu modernleşme sürecini sorgulamaktadır. Bu sorgulama sonucunda bireylerin

---

¹ Göle, Nilüfer, *Yeni Sosyal Hareketler ve İslamcılık*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000 ,s.21

gündelik hayatlarına ve alışkanlıklarına yansıyan değişiklikler toplum içinde görünür hale gelmiştir. Zira örtünme bu değişikliklerin en belirgin şekli olarak çeşitli tartışmalara sebep olmaktadır. 1980 sonrası Türkiye’inde örtünmeyi ve okumayı aynı anda hak iddia eden İslamcı kız öğrencilerin mücadeleleriyle etkisini artıran tartışmalar günümüze kadar süregelmiştir.

Kadının, dini inancının basit bir ifadesi ve yeniden üretimi olarak da okuyabileceğimiz başörtüsü gerek kimi siyasetçiler gerek kimi analistlerce dini değerlere dayalı bir sistem kurmak isteyenlerin kullandığı siyasi bir sembol olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla başörtüsü demokratik hak ve özgürlükler yani toplum içindeki diğer insanların özgürlükleri açısından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Başörtüsü tartışmalarında liberal kesim tarafından devletin bireyin yaşamına müdahale hakkı olmadığına, isteyenin istediğini giyebileceğine dair fikirler ortaya atılsa da; modern, ilerici, laik gibi başlıklar altında sınıflandırabileceğimiz kesimler arasında başörtüsünün bireysel tercihlerin basit bir ifadesi olmaktan çok şeriatçı stratejinin bir parçası olduğuna, kadınların aile baskısıyla ya da kandırılarak örtündüklerine dair inanç hakim konumdadır. “Gericiliğin” ya da Şeriat’ın siyasi yollarla geri getirilmek istendiği ve kadınların da buna alet ediliyor olduğuna dair düşünce en çok ileri sürülen savlar arasındadır.

İslamcı kadınların verdiği mücadele ise Kemalist, ilerici, laik kesimlerce anlamlandırılmamaktadır. Bu kesimler arasında örtünen kadınların bu tavrının kadını ikinci sınıf vatandaş haline getireceğine ve Tanzimat’tan bugüne kadınlar tarafından elde edilen kazanımları ortadan kaldıracağına dair bir inanç söz konusudur. Buna göre İslamcı kadınlar

erkek egemen İslam dininin mağdurlarıdır. Zira türban hareketi kadının erkeğe boyun eğişinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Kadınların örtünme talepleri İslamcı stratejinin bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla kadınların yeniden İslami temellere dayalı bir rejim kurma arzusuna alet edildiği düşünülmektedir. Ancak paradoksal bir biçimde İslam politikleştikçe kadını ön plana çıkarmakta, modernizm öncesi İslami gelenekler simgeleyen kara çarşaf, kadının aktif bir şekilde siyasi gösterilere katılmasının da bir ifadesi olmaktadır. Zihinlere yerleşmiş olan kaderine boyun eğen, pasif, yumuşak başlı, itaatkar, geleneksel Müslüman kadın imgesi, evinin kapalı kişisel dünyasından çıkarılarak kolektif kitlesel hareketlere katılan, aktif, talepkar, hatta militan olan İslamcı kadınlar tarafından kırılmaktadır.²

Çeşitli fikir kamplaşmaları içinde, bireysel bir tercih olarak örtünme zorunlu bir neden-sonuç ilişkisi içinde büyük siyasi projelerin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, tarihsel olayların ve toplumsal yapının insanların eylemlerinden ve bireysel tercihlerden bağımsız yasalara tabi olarak geliştiğini varsaymak yerine bireysel tercihlerin önemini vurgulama çabasıdır. Genel “örtünen kadın” algısının etkisini bir kenara koyup kişisel yaşam pratiklerine bakıldığında örtünen kadınların şeriatın yeniden kurulmasına alet edilen, edilgen roller oynadıklarına ya da aile baskısıyla örtündüklerine dair varsayımlar yeterli değildir. Dolayısıyla bu çalışmada çağdaşlık ve İslam kamplaşmalarını tartışmak yerine örtünme meselesinde bireylerin seçim ve tercihlerinin sınırlarının belirlenmesi ve

---

² Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları, 1992, s.78

anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Çünkü mevcut tartışmalar baş örtüsü takanların neden örtündükleri ya da örtülüyken neden açıldıkları gibi sorulara yanıt teşkil eden bireysel tercihlerin kaynağı siyasetten bağımsız olarak ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır.

Her karar gibi, örtünme veya açılma kararları da çeşitli psikolojik süreçlerden geçilerek verilmektedir. Bu kararlara, belirli siyasi ön kabullerin sınırları içinde çeşitli anlamlar yüklenebilir. Fakat, bireyin geçirdiği kişisel ve psikolojik süreçlerin etkisi belli başlı makro söylemlerin dokunamadığı bir noktadır. Kişilik yapısı ve bu yapının alınan kararlar üzerindeki etkisi üzerinde durmak toplumun kendi kendini anlayabilmesi ve kendi deneyimlerinin çeşitliliğine dil kazandırabilmesi için gereklidir. İçinde bulunulan tarihselliği bireylerin kişisel tarihi üzerinden okuma çabası farklı bakış açıları sunabilir. Bu bağlamda örtünme ve açılma kararlarına, genelleyicilikten kaçınarak, bireysel süreçler ve kişilik yapısına vurgu yapan “Etkileşimsel Analiz” yönteminin sunduğu kavramsal araçlarla bakmak, önemli açılımlar getirebilir.

Kişilik yapısı ve kişiler arası ilişkilerin yapısal analizini ortaya koyan psikoterapi yöntemi olan Etkileşimsel Analiz, siyasi alanda yapılan örtünme/açılma tartışmalarının yeniden anlamlandırılması için uygundur. Örtünme kararı taşıdığı yan anlamlardan sıyrılarak, kişisel bir tercih olarak yorumlandığında Etkileşimsel Analiz sınırları içinde belli bir yapıya oturtulabilir. Bu yorum genelleyici olmaktan çok; bireyin evrensel kişilik yapısını ve kişiliğin diğer insanlarla kurulan ilişkiler sonucunda şekillenmesini ortaya koyarak; her bireyde ortaya çıkan farklı tezahürlerin anlaşılmasını

sağlar. Bu çalışmanın amacı da, –örtünme ve açılmanın ortaya çıkmasını hazırlayan süreçleri Etkileşimsel Analiz aracılığıyla ortaya koyarak, kişilik yapısının bu kararlardaki etkisine dikkat çekmektir. Başka bir deyişle bu çalışma, örtünme/açılma kararlarını bireysel düzeyde yeniden düşünme çabasıdır. Bu amaçla bu çalışmada iki soruya, iki somut vakadan hareketle yanıt aranmaktadır: Neden örtündünüz? Ve neden açıldınız? Bu sorular doğrultusunda biri açıkken örtünmeye karar veren, diğeri örtülüyken açılmaya karar veren iki farklı kadının çeşitli süreçler sonucunda verdikleri kararlar, kendileriyle yapılmış röportajlar aracılığıyla, Etkileşimsel Analiz sınırları içinde karşılaştırmalı olarak okunacaktır.

Etkileşimsel Analiz; hayatla teori arasında uçurum açmadan bireyin kişiliğini ve kişiliğin diğeri insanlarla kurulan ilişkiler sonucunda şekillenmesini anlamamıza olanak sağlayan, bir yandan evrensellik iddiasına sahip, ancak öte yandan da özgül tarihsel, kültürel ve ailevi koşullara duyarlı, yapısal bir psikolojik çözümleme modeli sunmaktadır. Etkileşimsel Analiz, kişilik oluşumunda ve hayat hikayelerinin belirlenmesinde ailenin hayat görüşü ve yaşam tarzı gibi çocuğun içine doğduğu tarihselliğe ve ailenin çocukla kurduğu ilişkiye vurgu yapar.

Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte kişilik yapısı oluşmaya başlar. Kişilik yapısı Ebeveyn benlik, Çocuk benlik ve Yetişkin benlik olmak üzere üç parçaya ayrılmıştır. Her benlik durumu kendi içinde tutarlıdır ve hayat pratiği içinde gözle görülebilir özellikler sunar. Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren anne ve babasına muhtaçtır. Bu ihtiyaç hem fiziksel hem de duygusaldır. Çocuğun, yaşamını sürdürebilmesi için ailesinin kendisine

dokunmasına, onu okşamasına, sevgiye ve varlığının fark edilmesine ihtiyacı vardır. Bu, yaşamın sürdürülmesinde gerekli olan ilk motivasyondur. Böyle bir ortam içinde, çocuk içine doğduğu dünyayı içselleştirir. Bu dönemde çocuk, anne ve babasından gördüklerini ve duyduklarını tek gerçeklik olarak algılar. Bu algı çocuğun kişilik yapısında Ebeveyn benlik olarak yer alır.

Ebeveyn benlikle eşzamanlı olarak Çocuk benlik de oluşur. Çocuk benlik, içsel olanı yani çocuğun gördüklerine ve duyduklarına duygularla verdiği ilk tepkileri kaydeder. Çocuk önceleri dile sahip olmadığından bu benliğin malzemesi duygulardır. Çocuk benlik, yaratıcılığı, merakı, bilme, dokunma ve keşfetme arzusunu içinde taşır. Çocuk benlik iki şekilde ortaya çıkabilir: doğal Çocuk benlik ve uyumlu Çocuk benlik. Çocuk benliğin şekillenmesinde yine ebeveynlerle girilen ilişkiler ve bu ilişkilerde çocuğun nasıl bir tavır geliştirdiği büyük önem taşımaktadır.

Uyumlu Çocuk benlik anne ve baba etkisi altında davranışlarını şekillendirir. Çocuk, babasının ya da annesinin etkisi altında davranır. Bu noktada uyumlu Çocuk benlik de kendi içinde uslu Çocuk benlik ve asi Çocuk benlik olarak ikiye ayrılır. Uslu Çocuk benlik uysal, itaatkar ve yaşından olgun izlenimi verir. Asi Çocuk benlik ise anne ve babanın istediği davranış şeklinin tam tersi yönde davranmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar, anne ve baba isteklerinin zıttı şekilde ortaya çıksa bile çocuğun kendi istek ve iradesinin etkisini taşımamaktadır. Çocuk, kendi isteklerinden vazgeçerek ve aslında bu durumdan yakını olarak istenileni yaparak ya da kendi isteğiyle değil sadece anne ve babasının istediğini

yapmamak için başkaldırarak uyum sağlar. Dolayısıyla, Ebeveyn benliğin etkisi bir neden, uyumlu Çocuk benlik ise bir sonuç olarak düşünülebilir. Doğal Çocuk benlik ise doğal bir dışavurum ortaya koyar: merak, özerklik ya da yaratıcılık gibi. Doğal Çocuk benlik, hayattan zevk alma potansiyeli taşıyan, doğallığın, cinselliğin, yaratıcılığın ve mutluluğun kaynağı olduğundan önemlidir.

“Kendiliği” mümkün kılan Çocuk benlik ile Ebeveyn benlik arasında köprü kuran Yetişkin benliktir. Bu benlik durumu kişinin hayatla ilgili kendi saptamalarını ortaya koyar. Yetişkin benlik, duyular ve mantıksal bir programa bağlı süreçler aracılığıyla dış dünyayla ilgili bilgi toplar. Bu, sağlıklı gözlem yapmak ve dış gerçekliği tanımlayabilmek için gereklidir. Zira Yetişkin benlik, Çocuk benlik ve Ebeveyn benlik arasında bir köprü vazifesi görür ve onların isteklerine cevap verir. Yetişkin benlik, öğretilmiş bir hayat anlayışı barındıran Ebeveyn benlikten ve duygulara yönelik bir hayat anlayışı barındıran Çocuk benlikten farklı olarak çocuğun hayatla ilgili kendi somut saptamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bilgi toplama, bilgi işlem ve karar mekanizmaları üzerine kurulu olan bu anlayış ile “kendilik” mümkün olur.

Kişilik yapısına ilişkin bu üç bileşenli kavramsal çerçeveden yola çıkarak, açıkken örtünen, ya da örtülüken açılan kadınlarda, bu kararları alırken hangi benlik durumlarının aktif olduğu, bu kadınların verdikleri kararların ne kadar kendilik taşıdığını değerlendirmek mümkün olabilir ki, daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmanın amacı da budur.

Bu bağlamda öncelikle, öncelikle “Neden örtündünüz?” sorusuna yanıt aranacaktır. Bu amaçla da Laik bir ailenin kızı olan ancak ilk gençlik yıllarında geçirdiği süreçler sonunda örtünmeye karar veren Ş.Y.Ş.’nin örtünme kararı incelenecektir. Kaynak olarak, Ş.Y.Ş. ile örtünme kararı üzerine yapılmış bir röportaj³ temel alınacaktır. Cumhuriyetçi ve laik bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ş.Y.Ş. öncelikle uyumlu Çocuk benliğinin etkisiyle ailesinin hayat algısını benimsemiştir. Daha sonraları Kabataş Erkek Lisesi’nde yatılı öğrenciyken İslami hayat tarzıyla karşılaşan ağabeyinin etkisi ve bilgilendirme çabalarıyla bu yaşam anlayışından etkilenmiş ve bu konuya eğilmiştir. Dolayısıyla ağabeyinin etkisiyle Yetişkin benliği etkin hale gelmeye başlamıştır. Ş.Y.Ş katıldığı Risale-i Nur dersleri sayesinde bu konudaki sorgulamalarına bulduğu yanıtlarla örtünme fikrine ve İslami hayata yakınlaşmış olsa da onu örtünmeye ve tamamen islami hayata dönmeye tam anlamıyla ikna eden nedir?

Kişilik yapısına ilişkin kavramsal çerçevenin sunduğu süreçler aracılığıyla, ikinci olarak 27 Kasım 2005 tarihinde Vatan gazetesine verdiği röportajda açılma kararını anlatan E.A.’nın öyküsü incelenecektir. İslami cemaatin önde gelenlerinden birinin kızı olan E.A., bir İslami kadın derneğinin on yıl başkanlığını yapmıştır. Eşi ise Almanya’daki bir İslam Kolejinin kurucularındandır. E.A., 30 yıl başını kapattıktan sonra, başını açmaya karar verir. Bu kararına “İslam siyasallaştığı için türbanını çıkardı.” gibi siyasi sebepler yüklense de, o kendisiyle yapılan röportajda kararının siyasi olmadığını belirterek, bu kararı vermesinin asıl sebebinin, dini

---

³ Atasoy, Gülay, *Nasıl Örtündüler?*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2004

anlayışının değişmesi olduğunu söyler. Bu da, büyük siyasi çekişmelerin arasında daha mikro düzeyde kişisel bir yaşanmışlığın varlığına işaret etmektedir. E.A. içine girdiği değişim süreci içinde kararlarını uygulaması için neye ihtiyaç duymuştur? Bu değişimin sebepleri nelerdir?

Ülkemizde örtünme/açılma bağlamında süregelen tartışmalar örtünme/açılma kararlarının bireysel tercihler olup olmadığı ekseninde sürmektedir. Bu çalışma, bu kararların hangi psikolojik süreçlerden geçilerek alındığını ortaya koyarak sorgulaması açısından yeni açılımlar getirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için, teorik çerçeve olarak bireyin kararlarının hangi benlik durumunda verdiğini irdeleyerek “bireysellik” konusunda bir açılım getiren Etkileşimsel Analiz temel alınmıştır. Çalışmada örtünme ve açılma kararlarının bireysel, özerk tercihler mi yoksa aile ve çevre etkisinde alınan kararlar mı oldukları irdelenecektir.

Bu çalışmada, örtünme/açılma kararları genel geçer siyasi düzeyde okumalar dışında okunmaya çalışılacaktır. Birinci bölümde, detaylı olarak, bu çalışmada araç olarak kullanılan Etkileşimsel Analiz’in önemli noktaları belli bir çerçeveye oturtulacaktır. Bundan sonra takip eden iki bölümde sırasıyla ilk gençlik yıllarında geçirdiği psikolojik süreçler sonucunda örtünmeye karar veren Ş.Y.Ş. ve kırklı yaşlarına kadar örtündükten sonra geçirdiği psikolojik süreçler sonucunda açılmaya karar veren E.A. ile yapılmış röportajlar aracılığıyla iki kadının kararları Etkileşimsel Analiz’in sunduğu teorik altyapıdan faydalanılarak irdelenecektir. Ş.Y.Ş. ve E.A.’nın anlattıkları Etkileşimsel Analiz’in yapısal çerçevesi içine oturtulacak ve belirli bazı sonuçlara varılacaktır.

Bölüm 1: Etkileşimsel Analiz

Bu çalışma, örtünme ve açılma kararlarının bireysel düzeyde verilip verilmediği tartışmalarına Etkileşimsel Analiz yöntemiyle yeniden bakarak bireysel psikolojik düzeyde yeni açılımlar getirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, kişilik teorisi olan Etkileşimsel Analizin sunduğu araçlar bu bölümde detaylı olarak irdelenecektir. Klinik deneyimlerden yola çıkarak ortaya koyulmuş; sistematik ve tutarlı bir kişilik ve sosyal dinamik teorisi olan Etkileşimsel Analiz (Transactional Analysis), insan davranışının anlaşılması, psikolojik işleyişi ve kişiler arası iletişim gibi konularda yeni bir bakış açısı ortaya koyan bir psikoterapi yaklaşımıdır. Ortaya koyduğu “benlik durumları” (Ego states), “etkileşimler” (transactions), “psikolojik oyunlar” (psychological games) ve “hayat senaryoları”(life scripts) gibi temel kavramlar üzerinde duran teoriyi bir kişilik teorisi olarak anlamak mümkündür. Bunun sonucunda, özgür seçim yoluyla benliğin ortaya koyulmasını mümkün kılan rasyonel ve edime dayalı bir psikoterapi yöntemi sunmaktadır.

1960’larda Eric Berne tarafından geliştirilen yapısal-etkileşimsel yaklaşım, kendisinden önce ortaya koyulmuş olan psikoterapi yaklaşımlarının karşılaştığı sorunları çözmek amacıyla; kavramsal olarak psiko-dinamik yani gerçek dünya gözlemlerimizle doğrulanabilecek, dış dünya gerçekliği ile örtüştürülebilecek bir sistem kurmayı amaçlar. Daha önce ortaya koyulan diğer psikoterapi yaklaşımları ya öneri ve telkin gibi

doktor ile hasta arasında uçurumlara yol açan yöntemler kullanmakta; ya da kontrolü tamamen hastaya bırakarak sorunun ne olduğunun belirlenmesinden öteye gidemeyen yöntemler izlemektedir. Berne'ün ortaya koyduğu sistem ise, dikkati insanların iç dünyalarında olan biten kadar, insanların iç dünyalarının yansıması olarak algılayabileceğimiz kişiler arası ilişkilere çekmektedir. Bu yolla, Berne teorik ve uygulamalı alanların ikisine de hakim olan bütünlüklü bir kişisel ve sosyal psikoloji yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Etkileşimsel Analiz gözlemlenebilir davranışlara odaklanır. Zira bu durum, gözlenemeyen iç dünya ile bir bağ kurulabilmesini sağlar. Böylelikle kişisel olan ve toplumsal olanın birbiriyle girdiği ilişki üzerinden, bu ikisinin birbirinden ayrı düşünülmemesi gerektiği ortaya koyulmaktadır. Sosyal ilişkiler sırasında ve terapi gruplarında yapılan gözlemlerde, kişilerin duruşlarında, düşüncelerinde, davranışlarında, seslerinde, sözcük dağarcıklarında zaman zaman belirgin değişiklikler gösterdikleri gözlemlenmiştir. Bu davranışsal değişimlere sık sık duygusal kaymalar da eşlik etmektedir. Bireylerde belli davranış biçimleri belli zihinsel ya da ruhsal durumlarla birlikte oluşurken, diğer davranışlar da başka zihinsel ya da ruhsal durumlarla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişimler ve aykırılıklar, “benlik durumu”(Ego state) düşüncesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Etkileşimsel Analiz, ilişkiler düzeyinde karşılıklı olarak harekete geçen uyarıcı ve cevap dizgesinde 3 benlik durumundan hangisinin aktif olduğunu belirler.⁴ Berne, öncelikle bir kişilik yapısı modeli ortaya

---

⁴ Berne, Eric, *Games people play, The psychology of Human Relationships*, London: Penguin Books, 1964, s.29

koyar. Bu yapı içinde üç benlik durumu mevcuttur. Benlik durumu; fenomenolojik olarak, bir özneye ait tutarlı duygular sistemi; ve pratik olarak tutarlı davranış şekillerinin toplamı; veya pragmatik olarak belli davranış şekillerini motive eden duygular sistemi olarak tanımlanabilir.⁵ Bu üç benlik durumu birbirinden kesin olarak ayrılabilir. Kişilik, “Ebeveyn benlik” (Parent ego), “Çocuk benlik” (Child ego) ve “Yetişkin benlik” (Adult ego) olmak üzere 3 parçadan oluşmaktadır. Bunlar, iç ve dış olayların deneyimlerinin özellikle ilk 5 yılda beyin tarafından kaydedilmiş halleridir.⁶ Bu kayıtlar ömür boyu etkinliğini sürdürecektir bir sistemin parçalarını oluşturmaktadır. Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk benlikler şu anda var olan ya da daha önce var olmuş olan, isimleri ve kimlikleri olan gerçek insanları temsil ederler.⁷ Benlik durumları bu nedenle birer rol değil, psikolojik gerçekliklerdir. Tutarlı duygu ve deneyimlerin doğrudan kendileriyle eşdeğerli olan davranış şekilleriyle kurdukları bağlantı sonucunda benlik düzeyi belirlenebilir.⁸

Ebeveyn benlik, anne ve baba kişiliklerine benzeyen benlik durumlarına; Çocuk benlik geçmişteki ilk çocukluk yıllarını yansıtan ve küçük bir çocuğun vereceği tepkiyle benzer nitelikleri taşıyan davranışları sergileyen benlik durumlarına; Yetişkin benlik ise gerçeğin nesnel olarak değerlendirilmesine bağımsız olarak yöneltmiş benlik durumlarına tekabül eder. Her birey belli bir zaman diliminde, Ebeveyn, Yetişkin ya da Çocuk

---

⁵ Berne, Eric, *Transactional Analysis in Psychotherapy, A Systematic, Individual and Social Psychiatry*, New York: Grove Pres Inc., 1961, s.17

⁶ Haris, Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks, 1995, s.17

⁷ Berne, Eric, *Transactional Analysis in Psychotherapy, A Systematic, Individual and Social Psychiatry*, New York: Grove Pres Inc., 1961, s.32

⁸ Berne, Eric, *Principles of Group Treatment*, New York: Oxford University Press, 1966, s.366

benlik durumlarından birini sergileyebilir. Bireyler değişen hazırlık süreleri sonucunda bir benlik durumundan diğerine geçebilirler. Bu davranış şekillerinin gözlemlenmesi sonucunda o zaman diliminde bireyin karar ve edimlerinde hangi benlik durumunun yön verdiğine ilişkin sonuçlara varılabilir.

Ebeveyn benlik, anne ve babanın ya da çocuğun ilk gelişim döneminde birlikte yaşadığı diğer otorite figürlerinin davranışlarının taklidiyle oluşur. Ebeveyn benlik durumu, çocuğun hayatının ilk yıllarında karşılaştığı dış olayların beyin tarafından kaydedilmiş halidir. Bu, bireyin sosyal doğumundan yani toplumsal yaşamın beklentilerini karşılamak üzere okula gitmesinden önceki dönemdir.⁹ Çocuk dünyaya gelişiyle, kendi hayat algısını oluşturmak için referans alacağı iki figür olan anne ve babasının ya da anne ve baba yerine koyulacak kişilerin tutum, tavır ve davranışlarını tek gerçeklik olarak algılar. Bu nedenle, Ebeveyn benlik herkeste kendine has bir şekilde ortaya çıkar.

Anne ve babadan gelen bilgiler, çocuğun beynine herhangi bir değişime girmeden kaydedilir. Küçük çocuk anne ve babaya bağımlıdır; kendi anlam dünyasını kuracak durumda değildir. Bu durumda çocuğun algılarını değiştirme, düzeltme ve anlatabilme şansı yoktur.¹⁰ Ebeveyn benliğin içeriği, çocuğun anne ve babasından duyduğu ya da onların yaşantılarında şahit olduğu kurallar, kanunlar, yasaklar ve tembihlerden oluşmaktadır. Çocuk, Ebeveyn benliğin içeriğini biriktirmeye, anne ve babasıyla henüz dile sahip değilken kurduğu iletişim sırasında başlar. Bu

---

⁹ Haris, Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks, 1995, s.19

¹⁰ a.g.e.,s.19

dönemde, çocuk anne veya babasının ses tonunu, yüz ifadesini yorumlamaktadır. Çocuk, kelimeleri ve cümleleri anlamaya başladığında ise, binlerce “Yapma!”, “Hayır!” gibi cümle ve kelime kaydedecektir. Dolayısıyla, bu dönemde bağımsız yargılama yeteneğine sahip olmadığından bu bilgi ve yasaklar çocuk tarafından birer gerçeklik ölçütü olarak kullanılacaktır. Bu noktada, Ebeveyn benliğinin, aynı zamanda çocuk için hayat kurtarıcı bir yönü de vardır. Örneğin çocuğun anne ve babanın yasakları olmadan kendi deneyimleriyle öğrenebileceği çeşitli gerçekler ona önceden sunulmakta ve yapmaması gereken şeyleri böylelikle algılayabilmektedir.

Ebeveyn yasaklarının kayıt edilmesi hem fiziksel hem de sosyal açıdan çocuğun yaşamını sürdürebilmesi için gereklidir.¹¹ Örneğin, anne çocuğa bıçağa dokunmaması gerektiğini bir çok kez söyledikten sonra çocuğun bıçağa dokunmaması gerektiğini öğrenmesi gibi... Bu noktada, ebeveynlerle çocuk arasındaki ilişkinin de bir çeşit onaylanma ve “okşama” (stroke) elde etme güdüsü üzerinden kurulduğunu da söyleyebiliriz. Bebek dünyaya geldiğinde bakıma muhtaçtır. Anne ve baba tarafından korunur, beslenir ve güvenli bir ortam içinde büyütülür. Güvenli ve konforlu bir ortamda, bebekle sürekli bedensel temas kurulur. Bu “dokunma” ve “okşamalar” bebeğin hayatını sürdürebilmesi için ve kişiselliğinin oluşumu açısından gereklidir. Bu dönemdeki anne ve baba davranışları, çocuğun daha sonraları bu hayatını sürdürebilmesi için önceleri içgüdüsel, sonraları bilinçli bir tavır geliştirmesini sağlayacak ve bu tavrın niteliğini

---

¹¹ a.g.e, s.21

belirleyecektir. Örneğin, kimi çocuklarda bebeklikteki “okşama” elde etme güdüsünün daha ileriki yaşlardaki tavır ve davranışlara anne ve babaya bağımlılık açısından yansıdığı görülmektedir. İlk deneyimlerimiz dile dökülmeseler de kaydedilirler ve şimdiki zamanda yeniden yaşanır. Bebeğin dışsal uyarana verdiği tepki içgüdüsel olmasına rağmen daha sonraları şartlanılmış ya da öğrenilmiş (ya da kayıt edilmiş) bir deneyimi yansıtacaktır.¹²

Ebeveynler aracılığıyla edinilen bilgiler, çocuğun kişiliğinin ve gerçeklik algısının önemli bir kısmı olarak sürekliliğini koruyacak ve çocuğun hayatı boyunca geri dönüşler yapmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla bu dönemde, sorgulamadan içselleştirilen bu bilgiler çocuğun Ebeveyn benliği olarak kişiliğinin önemli bir parçasını oluşturacaktır. Ve hayatın her döneminde karşısına çıkacak silinmez gerçeklikler olarak varlıklarını sürdüreceklerdir. Ancak yine de Ebeveyn benlik tamamen sabitlenmemiştir. Ve zamanla edinilen deneyimler sonucunda Ebeveyn benliğin içeriği eksilebilir, artabilir ya da tamamen değişebilir.¹³ Başka bir deyişle, çeşitli otorite figürleri ile yani Ebeveyn benlik figürleriyle karşılaşıldıkça Ebeveyn benliğin değişime ve dönüşüme uğraması mümkündür. Ya da ilk kez ebeveyn olduğunda Ebeveyn benliğin içeriğine dair çeşitli saptamalarda bulunarak onu dönüştürmek mümkün olabilir. Ebeveyn benliğin baskıcı yönlerinden sıyrılıp, yine de onun şefkatli yönlerini taşımak gibi.

---

¹² a.g.e., s.38

¹³ Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990, s.30

Ebeveyn benlik durumunun “direkt” ve “dolaylı” olarak iki şekilde sergilendiği söylenebilir.¹⁴ Anne veya babanın davranışı ‘Benim yaptığımı yap!’ şeklinde bir uyararla doğrudan etkin olduğunda, çocuğun cevabı kendi anne ve babasının tepkileriyle ortaya çıkar. ‘Yaptığım gibi yapma, dediğim gibi yap!’ şeklinde ortaya çıkan dolaylı etki söz konusu olduğunda ise, onların göstermesini istedikleri bir tepki verir. Birinci durumda, onlardan birinin yerine geçer; ikincisindeyse onların istediğine göre uyumlu bir davranış içine girer. Dış olaylar, Ebeveyn benlik düzeyinde biriktirilir. Bununla eşzamanlı olarak çocuğun gördüklerine ya da duyduklarına verdiği içsel tepkiler olan iç olaylar da çocuk benlik düzeyinde biriktirilmektedir. Çocuk önceleri dile sahip olmadığından bu benliğin malzemesi duygulardır.¹⁵ Yaşamın sonraki dönemlerinde, duygular söz konusu olduğunda, ya da başka bir deyişle çocuklukta olduğu gibi her hangi bir sembolik düzende ifade edilemeyen olaylarla karşılaşıldığında Çocuk benlik sıkça ortaya çıkmaktadır. Çocuk benlik; sezgiyi, yaratıcılığı, merakı, bilme, dokunma, keşfetme arzusunu içinde taşır.¹⁶ Hayattaki ilkler Çocuk benlik içinde yer edinir. Çünkü ilk deneyimler sonucunda, yapılan şeyin yanı sıra bu yapılan şeyin kişide yarattığı duygu da kaydedilmekte ve hayatın daha sonraki devrelerinde tekrar hatırlanmakta ve yaşanmaktadır.

Çocuk benlik duyguların taşıyıcısıdır; dolayısıyla yaşamın ilk yıllarından itibaren yaşanan duyguların aynı şekilde tekrar tekrar yaşanıyor olduğuna işaret etmektedir. Bunlar, çocuğun hayatının ilk yıllarında

---

¹⁴ Berne, Eric, *Games people play, The psychology of Human Relationships*, London: Penguin Books, 1964, s.25

¹⁵ Harris, Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks, 1995, p.25

¹⁶ a.g.e., s. 27

hissettiği dünyaya karşı güvensizlik, korku veya yaşama sevinci, mutluluk gibi duyguların yanı sıra, onun sezgisel yeteneğini, merakını, öğrenme arzusunu da içermektedir. Çocuk benlik iki şekilde sergilenmektedir: “uyumlu Çocuk benlik” (adapted Child) ve “doğal Çocuk benlik.” (natural Child)¹⁷ “Uyumlu Çocuk benlik” anne ve baba etkisi altında davranışlarını şekillendirir. Çocuk, babasının ya da annesinin istediği şekilde davranır. Bu noktada uyumlu Çocuk benlik de kendi içinde “Uslu Çocuk benlik” (good Child) ve “asi Çocuk benlik” (rebellious Child) olarak ikiye ayrılır. “Uslu Çocuk benlik” uysal, itaatkar ve yaşından olgun izlenimi verir. “Asi Çocuk benlik” ise anne ve babanın istediği davranış şeklinin tam tersi yönde davranmak şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar, anne ve baba isteklerinin zıttı şekilde ortaya çıksa bile çocuğun kendi istek ve iradesinin etkisini taşımamaktadır. Çocuk, kendi isteklerinden vazgeçerek ve aslında bu durumdan yakınlık istenileni yapar. Çocuk başkaldırarak da uyum sağlayabilir. Bu noktada başkaldırı tamamen ebeveyn tavır ve davranışlarının tam tersi şekilde ortaya çıksa da bu noktada çocuk yine ebeveynlerinin etkisi altında davranmaktadır. Kendi kişiliği üzerinden bir tavır geliştirmemektedir. Dolayısıyla, Ebeveyn benliğinin etkisi bir neden, uslu da olsa asi de olsa “uyumlu Çocuk benliğinin” davranışları ise bir sonuç olarak düşünülebilir.

“Doğal Çocuk benlik” ise doğal bir dışavurum ortaya koyar: merak özerklik ya da yaratıcılık gibi. Çocuk benlik anne ve baba etkisinden kurtulduğunda, Ebeveyn benlik etkisiz hale getirilir. Örneğin, sarhoşluk

---

¹⁷ Berne, Eric, *Games people play, The psychology of Human Relationships*, London: Penguin Books, 1964, s.26

halinde Çocuk benlik Ebeveyn benliğin baskısından kurtulur. Bunun sonucunda “doğal Çocuk benlik” ortaya çıkar. “doğal Çocuk benlik”, hayattan zevk alma potansiyeli taşıyan, doğallığın, cinselliğin, yaratıcılığın ve mutluluğun kaynağı olan tek benlik durumu olduğundan önemi yadsınmamalıdır.

Yetişkin benlik, duyular ve mantıksal bir programa bağlı süreçler aracılığıyla dış dünyayla ilgili bilgi toplar. Bu, sağlıklı gözlem yapmak ve dış gerçekliği tanımlayabilmek için gereklidir.¹⁸ Yetişkin benliğin gelişiminin başlangıcı onuncu aya kadar uzanır. Onuncu aya kadar anne ve babasıyla kurduğu ilişkide etkisiz olan ve kendini ifade edemeyen çocuk, bu dönemden itibaren hareket etmeye ve etrafındaki nesnelere hareket ettirmeye başlar. Hatta, sekizinci ayda, içinde bulunduğu rahatsız edici bir durumdan kurtulmak için bağırması gerektiğini öğrenmiştir. Bu dönemde, çocuk, tek başına bir şeyler yapabileceğinin farkına varır. Bu Yetişkin benliğin başlangıcıdır. Yetişkin benlik, öğretilmiş gerçekliklerden ve hissettiklerinden farklı olarak tek başına hayat hakkında sonuçlara varır. Yetişkin benlik, yaşamın devamı için gereklidir. Dış dünyayla başa çıkabilmek için gerekli bilgileri, süreçleri ve olasılıkları hesaplar, öngörülebilir bulunur. Kendi başarı ve başarısızlıklarını deneyimler. Örneğin, işlek bir yolu karşıdan karşıya geçmek, hızla ilgili bir sürü karmaşık verinin sindirilmesini gerektirir. Hesaplama süreci, karşıya geçme konusunda en yüksek olasılığı vermediği sürece eylem gerçekleştirilmez. Yapılan hesaplamalara duyulan güven sonucunda eylem gerçekleştirilir.

---

¹⁸ Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990, s.29

Kişi, bu duyusal ve mantıksal süreçler sonucunda, Ebeveyn benliği ve Çocuk benliği içinde taşıdığı duygu ve düşünceleri tartarak karar verir ve bu iki benlik durumunun isteklerine cevap verir. Yetişkin benlik, yaptığı çıkarımlar aracılığıyla Çocuk benlik ve Ebeveyn benlik, arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Zaman zaman Ebeveyn benlik rasyonel bir şekilde davrandığında, Yetişkin benlik ile karıştırılabilir. Ancak Yetişkin benlik, öğretilmiş bir hayat anlayışı barındıran Ebeveyn benlikten ve duygulara yönelik bir hayat anlayışı barındıran Çocuk benlikten farklı olarak çocuğun hayatla ilgi saptamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar.¹⁹ Bilgi toplama, bilgi işlem ve karar mekanizmaları üzerine kurulu olan bu anlayış ile kişinin başka bir benlik düzeyinin etkisi altında kalmadan “kendilik” mümkün olur.

Her üç benliğin varlığı da, yaşamın sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İçlerinden biri, Etkileşimsel Analizin ortaya koyduğu sağlıklı dengeyi bozduğunda, bu önem ve değer kendini gösterir. Bu denge benlik durumlarından birinin bireyin kişiliğinde olması gerekenden fazla söz sahibi olması durumunda ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlar dışında, Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk benlikler sağlıklı ve verimli bir yaşam içinde eşit yerlerini korurlar.

Berne, ortaya koyduğu “motivasyon analizinde” insan dürtülerini “uyaran açlığı”(stimulus hunger), “fark etme ve fark edilme açlığı” (recognition hunger) ve “yapı açlığı” (structure hunger) olarak üçe ayırır. İnsan ruhu içinde, tutarlı benlik durumlarının varlığının sürdürülebilmesi duyusal “uyaran akışına” bağlıdır. Yapısal terimlerle belirtmek gerekirse;

---

¹⁹ Harris, Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks, 1995, s.28

uyaran, Çocuk benlik ve Yetişkin benliğin bütünleşmesi için gereklidir. En temel ve en etkili duyuşsal uyarım “sosyal dokunma”(social stroke) ve “fiziksel samimiyettir” (physical intimacy).²⁰ Uyarın açlığı, biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan besin açlığıyla eşdeğerlidir. Kötü beslenme, doyum, ağızının tadını bilmek, oburluk, yemek düşkünlüğü, iştahsızlık gibi deyişler kolayca beslenme alanından duyuşsal alana aktarılabilir. Makul miktarda “uyaran” sağlanan olağan durumlarda, seğenekler çeşitlenir ve seğimleri büyük ölçüde kişiyeye özgü özellikler belirler. Uyarın seğimlerinin yapısal belirleyicileri şimdiki zamana bağlı değildir. Bu kişiyeye özgü özellikler çocukluk deneyimlerine, Yetişkin benliğin yargılarına ve özellikle “fiziksel samimiyet”açısından Ebeveyn benliğin önyargılarına bağlıdır.

“Okşama”, genel olarak yakın fiziksel dokunmayı tanımlamak için kullanılabilir. Bazı kişiler bebeği bilinen anlamıyla okşarlar; bazıları sıkıca sarılır ya da vurarak okşar; kimisi orasını burasını çimdikler, fiske vurur. Bu davranışlardan her birinin konuşma eylemi içinde benzerleri vardır. Anlamını genişleterek, “okşama” sözcüğünü başka birinin varlığını algıladığımızı belirten tavırlar için de kullanabiliriz. Böylece “okşama” toplumsal ilişkilerin temel birimi olarak kullanılabilir. “Okşama”, “etkileşim”, ilişki oluşturur; bu da toplumsal ilişkinin birimidir.²¹ Annesiyle olan yakın ilişkisi sona erince, kişi, yaşamı boyunca yazgısına ve yaşama gücüne etki edecek bir ikileme karşı karşıya kalır. Bir yandan fiziksel yakınlığı o zamana kadar olduğu gibi sürdürmesini engelleyen sosyal, psikolojik ve biyolojik güçler, diğer yandan ise bu fiziksel yakınlığa

---

²⁰ Berne, Eric, *Transactional Analysis in Psychotherapy, A Systematic, Individual and Social Psychiatry*, New York: Grove Pres Inc., 1961, p.83

²¹ a.g.e., s.84

duyduğu açlık kişinin bir uzlaşmaya varmasında etkili olacaktır. Sonuç olarak çocukluğa dair “uyarılma açlığından”, “fark etme ve fark edilme açlığı” olarak adlandırılacak bir sürece geçiş gerçekleşir.²² Uzlaşmanın karmaşıklığı arttıkça, her birey “fark etme ve fark edilme” isteği konusunda kişisel bir tavır içine girer. Gülümseme “fark etme ve fark edilmenin” en doğal formlarındandır. Islık, hürmet gösterme, el sıkma gibi diğer jestler ritüelleşmektedir. Tanınmanın sözel formları bir süreklilik gösterir ve her adım taraflarda tanınmanın yarattığı memnuyeti artırır:

Merhaba!
Nasılsın?
Havalar da ısındı?
Ne var ne yok?
Daha, daha nasılsın?²³

Bu sözel formların altında yatan anlamlar ise şöyledir:

Orada biri var.
Orada duygularıyla birlikte biri var.
Orada duyguları ve duyularıyla birlikte biri var.
Orada duyguları, duyuları ve kişiliğiyle birlikte biri var.
Orada duyguları, duyuları ve kişiliğiyle birlikte biri var ve ben ona geçici bir ilgiden fazlasını duyuyorum.²⁴

Çocuğun olumlu ya da olumsuz şekilde okşanmasının ve onun büyüklerdeki simgesel özdeşi olan tanınmanın yaşamın sürdürülmesi açısından büyük önemi vardır. Başka bir deyişle “okşama” başka birinin varlığını algıladığımızı gösterir. İnsanlar merhaba dedikten sonra ne yaparlar?

---

²² Berne, Eric, *Games people play, The psychology of Human Relationships*, London: Penguin Books, 1964 p.15

²⁴ Berne, Eric, *Transactional Analysis in Psychotherapy, A Systematic, Individual and Social Psychiatry*, New York: Grove Pres Inc., 1961, s.85

“Uyaran” ve “fark etme ve fark edilme” aılığında sonra “düzen” aılığı ortaya çıkar. “Düzen” aılığı ise bireyin çeşitli temel, hayat boyu sürececek “varoluşsal pozisyonlar” (existential positions) belirleme ihtiyacıdır. “Varoluşsal pozisyonlar” kişinin kendi ve başkaları hakkındaki duygularıdır. Etkileşimsel Analiz teorisini olan Steiner’e göre çocuğun hayattaki konumuyla ilgili ilk çıkarımı “ben tamamım, sen tamamsın” (I am ok, you are ok) pozisyonudur. İnsanlar doğaları gereği kendileriyle, birbirleriyle ve doğayla uyum içinde yaşama yeteneğine sahiptirler. Şartlara bağılı olarak insanlar ilk varoluşsal pozisyondan diğere üçüne geçtiklerinde işlevsiz, rahatsız, mutsuz ve sosyal ilişkilerde başarısız bir konuma düşerler.²⁵ Çocuk büyümeye başlar. Artık eskisi kadar ilgiye ve bakıma muhtaç değildir. Dolayısıyla anne ve babanın kendisine gösterdiği ilgi ilk günlere nazaran azalmış ya da kaybolmuştur. Bu terk edilmiş durumda çocuk varoluşsal pozisyon olarak “ben eksikim, sen eksiksin”i seçer. Bu durumda ilk işlevi okşanma elde etmek olan Yetişkin benliğin gelişimi durur.²⁶ Bu varoluşsal pozisyonun sonucu, bireyin hayatı boyunca kendine yöneltilen okşamaları reddetmesi şeklinde ortaya çıkabilir. “Ben tamamım, sen eksiksin” pozisyonunda ise ki bu durum özellikle şiddet gören çocuklarda ortaya çıkabilir; çocuk kendi kendini okşama ile “tamamlık” sağlayabileceği sonucuna varır. Bu çocuğun hayatta kalmasını sağlasa da kendi durumu hakkında hiçbir zaman objektif olamayacaktır.²⁷ “Ben tamamım, sen tamamsın” pozisyonu ise bilinçli bir sözel tercihtir. Bireyin

---

²⁵ Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990, s.2

²⁶ a.g.e., s.45

²⁷ a.g.e., s.47

kendi ve başkaları hakkındaki bilgisinin yanı sıra felsefe ve dinin ortaya koyduğu henüz deneyimlenmemiş durumları da kapsayan bir hayat anlayışı ortaya koymaktadır.²⁸

Berne insanlar arasındaki iletişim sırasında hangi “benlik durumlarının” aktif olduğunu incelemeye koyulmuştur. Bu, toplumsallığın temel birimi olan etkileşimler analizidir. Etkileşim, bir kişinin gönderdiği uyarıyı ve diğerinin verdiği cevabı içerir. Bu cevap, geriye yine bir uyarı şeklinde döner. Ve bu şekilde devam eder. İki kişi bir topluluk içinde karşılaştıklarında, içlerinden biri eninde sonunda konuşacak veya diğerinin varlığının farkında olduğunu belirtecek bir davranışta bulunacaktır. Bu, “etkileşimsel uyarı”dır. Bir başkası bu uyarılmayla ilgili olarak bir şey yaptığı ya da söylediğinde ortaya çıkan da “etkileşimsel cevap”tır.²⁹ Analizin amacı ilişki içinde bulunan kişilerin hangi benlik durumlarının aktif olduğunu belirlemektir. Benlik durumlarındaki değişiklikleri anlayabilmek için; kullanılan kelimelerin, jest ve mimiklerin, ses tonunun ve yüz ifadesinin niteliklerinden faydalanılabilir. En basit etkileşimler, tarafların Yetişkin benlikleri arasında oluşan uyarı cevap dizgesidir.

Uyarı: Saat kaç?

Cevaplayan: Saat dört buçuk..

Uyarı: Bu marka piller uzun süre dayanıyor.

Cevaplayan: En pahalısı mı?³⁰

Yukarıdaki iki örnekte Yetişkin benlikten Yetişkin benliğe doğru bir uyarı sonucunda, verilen cevap yine Yetişkin benlik düzeyinde ortaya

---

²⁸ a.g.e, s.49

²⁹ Berne, Eric, *Games people play, The psychology of Human Relationships*, London: Penguin Books, 1964 s.28

³⁰ Harris, Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks ,1995, s.70

çıkıyor. Bu ilişkiyi “tamamlayıcı etkileşim” (complementary transaction) olarak nitelendirebiliriz. Etkileşimler, zincirleme olarak gelişir ve her cevap bir “uyarana” dönüşür. İletişim, etkileşim “tamamlayıcı” olduğu sürece sorunsuz bir şekilde gerçekleşir. “Tamamlayıcı etkileşimler” için verebileceğimiz bir diğer örnek ise; Çocuk benlik durumundan gönderilen bir “uyarana” verilen Ebeveyn benlik durumunda cevaptan ya da tam tersi yönde oluşan ilişkidir. Örneğin ateşler içinde yanan çocuk su ister ve onun bakımından sorumlu olan annesi suyu getirir.

Ebeveyn benlikle Ebeveyn benlik arasında, Çocuk benlikle Yetişkin benlik arasında, Çocuk benlikle Çocuk benlik arasındaki, etkileşimler de “tamamlayıcı” etkileşimlerdir. İlişkinin içeriği ne olursa olsun, ilişkinin işleyişinde bir sorun yoktur. Karşılıklı davranışlar “tamamlayıcı” olduğu sürece, tarafların genç nesli eleştirmesi (Ebeveyn benlik ile Ebeveyn benlik); bir sorunu çözüyor olmaları (Yetişkin benlik ile Yetişkin benlik); veya oyun oynamaları (Çocuk benlik ile Çocuk benlik veya Ebeveyn benlik ile Çocuk benlik) önem taşımaz. Ancak Etkileşimsel Analiz terminolojisinde “çakışan etkileşim” (crossed transaction) olarak adlandırılan ilişkilerde iletişim kesilir. Çünkü taraflar birbirlerinin farklı benlik durumlarına hitap etmekte; ve karşı taraftan beklemedikleri benlik durumlarından gönderilen cevaplar almaktadırlar. Örneğin uyaran Yetişkin benlikten Yetişkin benliğe doğrudur. “Son zamanlarda neden bu kadar içtiğinin nedenini bulmalıyız.” veya “Kol düğmelerimin nerede olduğunu biliyor musun?” uyaranlarını ele aldığımızda Yetişkin benlikten gelen uyarana, Yetişkin benlikten “Ben de bilmiyorum.” veya “Masanın

üzerinde.” gibi cevaplar verilebilir. Eğer cevap veren kişi sinirlenirse, “Sen sürekli beni eleştiriyorsun, tıpkı babam gibisin!” ya da “Her şey için beni suçlarsın!” gibi karşılıklar verebilir. Bunların her ikisi de Çocuk benlikten Ebeveyn benliğe gönderilen tepkilerdir. Ve ilişkinin niteliği değişmiş; iletişim sona ermiştir.

Hasta:Ben de böyle bir hastanede çalışmak isterdim. (Yetişkin benlik durumu)

Hemşire: Sen daha kendi sorunlarınla başa çıkamıyorsun.(Ebeveyn benlik durumu)

Anne : Odanı temizle.(Ebeveyn benlik durumu)

Kız: Bana ne yapacağımı söyleyemezsin. Bu evde babamın sözü geçer.(Ebeveyn benlik durumu)

Çocuk: Ödevimi yarına bitirmeliyim. (Yetişkin benlik durumu)

Baba:Neden her şeyi en son ana bırakıyorsun?(Ebeveyn benlik durumu)³¹

Bu örneklerden yola çıkarak benlik durumlarının geçişken olduğunu dolayısıyla kesin sınırlarla birbirinden ayıramadığını söylenebilir. Benlik durumları arasındaki geçişlilik benlik durumlarının sınırlarının “geçirgenliğine” (permeability) bağlıdır. Az “geçirgenlik”, belli bir benlik durumunun “dışarıda bırakılma”sına (exclusion) yol açmaktadır. Bu duruma örnek olarak duygularına yani Çocuk ve Ebeveyn benliklerini dışarıda bırakarak yalnızca para kazanmak amacının peşine giden bir iş adamı örnek verilebilir. Öte yandan fazla “geçirgenlik” ise başka bir problem ortaya koyar: Bireyin Yetişkin benlikte yeterli bir süre kalmakta zorluk çekmesi. veya Yetişkin benlik düzeyinin gerçeklik olarak Ebeveyn veya Çocuk

---

³¹ a.g.e.,1995, s.22

benlikten kaynaklanan fikirleri temel alması şeklinde ortaya çıkan “bulaşma”dan (contamination) bahsedilebilir.

Benlik durumları yapısal olarak benliğimizde yer edinmekte ve sistematik olarak işlemektedir. İnsanların hayatları ilk dönemlerinden itibaren düzenlenmekte “hayat senaryoları” ömür boyu temel alınan bir “lanet” (curse) misali hayata geçirilmektedir. Bu, kişinin elindeki tüm bilgileri kullanarak hayatının akışına dair kararı bilinçli ya da bilinçsizce vermiş olduğuna işarettir. Berne’e göre “hayat senaryosu” tekrar itkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkar; bu da insanlardaki mutsuz çocukluk anılarını hayatlarının geri kalan kısmında tekrarlama eğiliminden ileri gelmektedir. “Hayat senaryosu”, ebeveynler tarafından uygulanan “yasaklar”(injunctions) ve atıflar (attributions) yoluyla belirlenir. Başka bir deyişle, çocuğun özgür davranışları ile ebeveynlerin uyguladığı “yasaklar” ve “atıflar” arasındaki çelişki çocuğu bir karar vermeye iter. Bu karar, hayat senaryosu olarak adlandıracağımız, ebeveynlerin isteklerine tümüyle uymak ya da “karşı-hayat senaryosu” (anti-script) olarak adlandıracağımız tam tersi şekilde davranmak şeklinde ortaya çıkabilir. Ancak her iki şekilde de yapılan “hayat senaryosu” ebeveynlerden gelen isteklere cevap niteliğinde olduğundan, ebeveynlerin etkisinin devre dışı bırakılması gibi bir durum söz konusu değildir.

“Yasaklar” ve “atıflar”, Steiner’in de bahsettiği gibi; anne veya babanın ya da ikisinin de Çocuk benliklerinin etkin hale gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. “Yasak”lar, çocuğun özgür davranışına uygulanan yasak ve engellerdir. Ebeveynlerin, Çocuk egosunun korkularını, isteklerini,

kızgınlıklarını, arzularını barındırır ve bu korkular, istekler, arzular çocuğun Ebeveyn benliğinde büyük yer kaplar. Kısaca çocuğa ne yapmaması gerektiği sözlü veya sözsüz olarak aktarılır. “Atıflar” ise anne ve babanın çocuk üzerindeki dolaysız etkileridir ve ne yapmamak gerektiğini değil ne yapılması gerektiğinin bilincini çocukta yaratır. Bu çocuğa atfedilen davranışlar yoluyla olur. “Hayat senaryosu” genç bir insanın elindeki tüm bilgileri kullanarak Yetişkin benliği ile verdiği karar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak “lanet” ailenin; eğilimleri ve yasaklarıyla yaşanan çatışmanın bir sonucu olarak hayata geçirilmektedir. Genç birey üzerindeki en önemli etki veya baskı, hayat senaryolarının oluşumunu büyük ölçüde belirleyen ebeveynlerin Çocuk benliklerinden kaynaklanmaktadır.

Hayat senaryosu ile ilgili olarak verilen karar bir çok şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan en önemlisi varoluşsal pozisyonlardır. Varoluşsal pozisyonlar temel güven pozisyonu olan “ben tamamım, sen tamamsın” pozisyonundan kaymak olarak tanımlanabilir. Steiner, bu noktada 3 temel hayat senaryosundan söz etmektedir. “Sevgisiz” hayat senaryosu (No love script), çocuğun bebekliğinden itibaren okşama kapasitelerine uygulanan yasaklardan kaynaklanır. Yetişmekte olan çocuğun normal “okşama” alma eğilim ve yetenekleri ebeveynler tarafından sınırlandırılıp adeta sakatlanır. Bu durumun sonucunda birey, hayatının ilerleyen dönemlerinde sevmeye layık olmadığını hissedebilir ya da insanları sevmekten kendini alıkoyabilir.³² “Şuursuz” hayat senaryosu (No mind script), bireyin dünyayla başa çıkmakta güçlük çekmesi ve kendi hayatının kontrolünün

---

³² Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990, s.77

elinde olmadığını hissetmesidir. Bu hayat senaryosu bireyin çocukluğunda uygulanan ve çocuğun düşünme ve dünyayı kavrama kapasitesini engelleyen yasaklardan kaynaklanmaktadır. Çocuklukta, Yetişkin benliğin kullanımının engellenmesi “şuursuz” hayat senaryosunun ortaya çıkmasında önemli bir etkidir.³³ “Hazsız” hayat senaryosu (No joy script) ise hayatının ilk yıllarından beri bedensel duyuların ve mesajların göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda insanlar bedenleriyle iletişimi kesmekte ve bedensel ihtiyaçlarını yok saymakta dolayısıyla kendi bedenlerine yabancılaşmaktadır. “Hazsız” hayat senaryosunda birey haz ya da acı hissedememektedir.³⁴ Bu üç temel hayat senaryosunun ortaya çıktığı durumlarda, “Yetişkin” benlik dış dünyayı duyuşal ve manıksal süreçlerden geçerek değerdendirememektedir veya geçirilen içsel süreçlerin farkına varamamaktadır. Her iki durumda da, iç ve dış süreçlerle yani Ebeveyn ve Çocuk benlikler arasında bir köprü vazifesi görmesi gereken Yetişkin benlik etkin olamamaktadır.

Bireyin, benliğini oluşturmasını ve kendi kararlarını almasını engelleyen, bir işlemci gibi çalışan Yetişkin benliğinin gelişmemesi ya da görevini yapamamasıdır. Benlik durumları teorisine göre kararın kişinin kararının bireyselliği “Yetişkin” benlik durumunda verilir verilmediğiyle değerdendirilerek ölçülebilir. Bu anlamda örtünme/açılma kararlarının hangi benlik durumundan alındığının değerdendirilmesi “Örtünme/açılma bireysel tercih midir?” tartışmaları bağlamında yeni açılımlar getirebilir.

---

³³ a.g.e.,s.78

³⁴ a.g.e.,s.79

Etkileşimsel Analiz, “Kişisel tercih mi yoksa çevre baskısı mı?” soruları bağlamında tartışılan örtünme ve açılma kararlarının bireysel düzeyde yeniden düşünülmesi için uygun bir alt yapı sunarak bireyin hangi benlik durumundan karar verdiğini saptamamıza olanak sağlamaktadır. Bireyin dış dünyayla kurduğu ilişkiler ve içsel süreçleri sonucunda verdiği kararlar tutarlı olarak Etkileşimsel analizin sunduğu kavramsal çerçeve aracılığıyla özellikle benlik durumlarıyla teorisiyle açıklanabilir. Bu yorum genelleşici olmaktan çok; bireyin evrensel kişilik yapısını ve kişiliğin diğer insanlarla kurulan ilişkiler sonucunda şekillenmesini ortaya koyarak; her bireyde ortaya çıkan farklı tezahürlerin anlaşılmasını sağlar. Benlik durumları teorisine göre kararın kişinin kararının bireyselliği “Yetişkin” benlik durumunda verilip verilmediğiyle değerlendirilerek ölçülebilir. Dolayısıyla Etkileşimsel Analiz örtünme/açılma kararlarının bireysel, özgür kararlar olup olmadıklarına dair sorulara cevap verebilir. Takip eden 2 bölümde örtünen ve açılan iki ayrı vakadan hareketle bu sorulara yanıt aranacaktır.

Bölüm 2:Neden örtündünüz?

Etkileşimsel Analizin sunduğu kavramsal çerçeveyi ortaya koyduktan sonra, bu bölümde, modern bir aile yapısı içine doğduktan sonra geçirdiği süreçler sonucunda, yirmili yaşlarında örtünen Ş.Y.Ş.’nin kararı, Etkileşimsel Analiz yöntemi sınırları içinde irdelenecektir. İslam dünyasının önemli kadın figürlerinden olan Ş.Y.Ş., 1945ler Cumhuriyet Türkiye’sinde modern bir aile içinde yetişip, sonradan İslami yaşam tarzını benimseyerek örtünme kararı almıştır. Çok yönlü bir kişilik olan Ş.Y.Ş., gençlik yıllarında bir çok dernekte çalışır. A.P.’nin İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı görevini üstlenir. Çeşitli dergilerde hikaye ve makaleleri yayımlanır. Kendisine milletvekilliği teklif edilir. Fakat, bu dönemde ağabeyi vasıtasıyla Risale-i Nur dersleriyle tanışır. Ve bu onun hayat çizgisini tamamen değiştirmesine sebep olur. Yıllar süren mücadele sonunda Ş.Y.Ş. İslami hayata dönüş yapar. Ve bundan sonraki hayatı bu karar çerçevesinde şekillenir. Ş.Y.Ş., altmışlı yıllardan itibaren başörtüsü yasağına karşı verdiği mücadele ile adeta bir sembol haline gelir. Vermiş olduğu mücadele içinde sinemaya da uyarlanan bir roman da dahil olmak üzere kitaplar yazar, dergiler çıkarır, Anadolu’nun her yerinde konferanslar verir. Yazıları nedeniyle hapse girer. Ş.Y.Ş. bu nedenle; “bir bayrak, bir sembol, Kur’an davasının hanımlar arasında hale hale yayılmasında en büyük rolü oynayan bir kahraman”³⁵ olarak kabul edilmektedir.

---

³⁵ Atasoy, Gülay, Atasoy, Gülay, *Nasıl Örtündüler?*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2004, s.56

Ş.Y.Ş.'nin hayatının yönünü tamamen değiştiren bu karar, ardında barındırdığı psikoloji nedeniyle üzerinde düşünölmeye değerdir. Birey, hayatı boyunca yaşamının ilk yıllarından alacağı referanslara dayanarak kişiliğini oluşturur ve bu kişiliğin parçalarının girdiği ilişkiler aracılığıyla kendine has tavır(lar) geliştirir. Bu nedenle, Ş.Y.Ş.'nin bu dönüşü yapmadan önceki “hayat seyri”nde çeşitli izler aramak faydalı olacaktır. Ne olmuştur da Ş.Y.Ş. içinde bulunduğu hayat algısının tam tersi bir yerde konumlandırabileceğimiz (kendisinin de böyle konumlandığı) bir algıyı benimsemiş ve içselleştirebilmiştir?

Ş.Y.Ş.'nin hayat seyriindeki dönüm noktaları nelerdir? Çocukluğunda ve ilk gençliğinde benimsediği ailesinin hayat algısından onu vazgeçiren nedir? Ondan önce ailesinin hayat algısı dışındaki gerçekliklerle tanışan ağabeyinin Ş.Y.Ş. üzerinde nasıl bir etkisi vardır? Ş.Y.Ş.'nin katıldığı Risale-i Nur derslerinin üzerindeki etkisi nedir? Başka bir “hayat senaryosu” belirlemek için gerekli şartlar nelerdir? Peki Ş.Y.Ş.'nin geçirdiği içsel süreçleri hayatının tüm alanlarına yaymak dolayısıyla örtünmeye ve tamamıyla İslami bir hayat sürmeye karar vermek için neye ihtiyaç duymuştur?

Ş.Y.Ş. 1938 yılında Kayseri’de doğar. Babası kimya teknisyenidir. Annesi ve babası “kültürlü insanlardır” ama kendisinin tabiriyle belirtmek gerekirse “İslami şuurdan yoksundurlar”. İçinde bulunulan dönem düşünölmürse, anne ve baba Cumhuriyetin “parlak” çocuklarıdır. Baba modernleşme sürecinin başlarında olan bir toplumun, sanayileşme

yolundaki ilk neferlerinden biridir. Anne ise batılı hayat tarzının gerektirdiği kadın tipinin bir örneğidir. Ş.Y.Ş. annesinden şöyle bahsediyor: “Annem tamamen makyajlı. Tüylü çiçekli şapkalar başında, manikürlü bir hanım.” Aile, ilk cumhuriyet yıllarından bugüne süregelen modern aile yapısının tipik bir örneğidir. Anne ve baba, ilk bakışta, hakim söylemi benimsemiş ve çalışma hayatından özel hayatlarına kadar her alanda çağdaş bir yaşam tarzı kurmuştur.

Aile, babanın memuriyeti nedeniyle çeşitli şehirlerde kaldıktan sonra son olarak İstanbul’a yerleşir. Bu dönemde ilkokulu bitiren Ş.Y.Ş. ortaokula başlar. Okula sabahları babası götürmekte; annesi de okuldan almaktadır. Ancak babasının iş değişikliği ve annesinin hastalığı nedeniyle, onu okula götürüp getirecek başka kimse olmadığı için, Ş.Y.Ş. okuldan alınır. Ş.Y.Ş., bugün, okuldan alınışının “İslami kültürünü bulabilmesi için bir vesile” olduğunu söylüyor. Bu durum, ilk bakışta böylesine modern bir hayat anlayışı taşıyan anne ve babadan beklenmeyecek bir davranıştır.

Ş.Y.Ş. eğitimine devam edememiştir. Çünkü, Ş.Y.Ş.’nin tabiriyle “değişik bir aile yapısına” sahiptirler. Bir yandan; asri, açık ve modern bir yaşantıları vardır. Bu yaşam tarzı anne ve babanın uyumlu Çocuk benliklerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Aile dönemin hakim yaşam tarzına uyum sağlamak ve gereklerini yerine getirmektedir. Aile üyeleri birlikte vakit geçirmekte, balolara katılmakta, davetler vermektedir. Ş.Y.Ş. şöyle ifade ediyor bu durumu: “Sofrada mutlaka içki bulunurdu. Babamla kanun hocam rakı, annemle hocamın eşi de bira içerlerdi. Sofrada mezeler hazırlanırdı. Kadın erkek hepimiz bir arada oturuyoruz. Haremlik selamlığı

bilmiyoruz. Zaten o günün şartları öyle. Modern bir aile yapısına sahibiz. Tabi ben de açtım. Bazen babam hem içer, hem bestesini okur. Bazen hocam keman çalar. Ben kanun çalarım. Bu bizim için ayıplanacak bir şey değildi. Modern bir ailenin normal ortamıydı.”

Diğer yandan son derece mazbut bir ailedir. Özellikle “namus mefhumuna” çok önem vermektedirler. Ailenin bu yönünü de, anne ve babanın Ebeveyn benliklerinin etkileri olarak yorumlamak doğru olabilir. Büyük söylemler; öncelikle içinde bulunulan tarihsellikten bireylere kadar ulaşarak bireyler düzeyinde tekrar tekrar yeniden üretilmektedir. Başka bir deyişle, anne ve babadan çocuklarına ve çocuklardan onların çocuklarına sürüp giden bir aktarım içinde gelenek, ideoloji, inanç gibi söylemler eksilerek ya da dönüşerek de olsa kalıcılığını korumaktadır. Ailenin mazbut yapıyı korumadaki ısrarı da anne ve babanın Ebeveyn benliğinin bir sureti olarak yorumlanabilir. Anne ve baba her ne kadar “Cumhuriyet çocukları” olsalar da; kendi ebeveynlerinin etkisiyle oluşan Ebeveyn benliklerinin etkisini de fazlasıyla taşımaktadırlar. Ş.Y.Ş.’nin anne ve babasının Ebeveyn benlikleri geleneksel söylemden izler taşımaktadır. Bu noktada, Ş.Y.Ş.’nin Ebeveyn benliği iki parçaya ayrılmıştır. Bir yandan; batılı, ilerici, modern bir hayat algısı sunulurken; diğer yandan daha muhafazakar bir tavır da mevcudiyetini korumaktadır. Sonuç olarak; birbirinin karşısında duran bu iki tarafın kimi zaman bilinçli -hatta keyfi- kimi zaman da bilinçsiz olarak seçilen belli yönleri yaşam pratiğine dönüştürülmektedir. Bu durum da, çocukta çelişki yaratmaktadır. Başka bir deyişle ailenin Ebeveyn benlik durumunda çocuklara gönderdikleri mesajlar genelde iki yönlü, içinde iki

hayat görüşünün izlerini de aynı anda barındıran “karma mesajlar”dır. Ş.Y.Ş., ailesiyle gittiği balolardan bahsederken, bu balolarda asla alkol almadığını, yabancı erkeklerle dans etmediğini üstüne basarak belirtmektedir. Ş.Y.Ş. bu durumu şöyle anlatıyor: “Yabancı bir erkekle de dansetmedim. Dört dayım vardı; onlarla ve babamla dans ederdim. Demek ki içimizde yine bir şeyler varmış. Makyaj da yapmıyordum. Bunlar benim için çok acı şeyler. İyi ki daha fazlasını yapmamışım.”

Ş.Y.Ş.’nin; İslami hayata dönüş kararını doğrulayacak bir gerekçe olarak, “Demek ki içimizde yine bir şeyler varmış” gibi bir cümle kurması, onun geriye dönük olarak bu örtünme kararını –dolayısıyla tüm “hayat seyri”ni bu yönde kurmasını- bir temele dayandırma çabası içinde olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, “namus mefhumuna” verilen önem ile tesettürün mantığı ve bu mantığın Ş.Y.Ş. tarafından kolayca içselleştirilebilmesi arasında bir bağ kurulabilir. Ş.Y.Ş. bu tavrı fazlasıyla içselleştirmiştir; hatta açık olduğu zamanlarda da yaşantısında bu tavır doğrultusunda sınırlar çizmiştir. Ş.Y.Ş. hiç flörtü olmadığını üstüne basarak belirtmektedir. Adalet Partisinin Gençlik kollarında beraber çalıştığı arkadaşlarının sadece “fikir arkadaşları” olduklarını, kendisini bir kadından çok bir “fikir adamı” olarak gördüklerini söylemektedir. Hatta bu nedenle kız kardeşi ile Ş.Y.Ş.’nin adları gerici kızlara çıkmıştır.

Anne ve babasının kendisine sunduğu hayat anlayışı çerçevesinde Ş.Y.Ş.’nin Ebeveyn benliği kurulmuştur. Dolayısıyla Ş.Y.Ş. doğduğu andan itibaren bu tarihsellikten alacağı referanslarla kendi benliğini oluşturmaya başlamış ve bir “varoluşsal pozisyon” içinde konumlanmıştır. Ancak,

ebeveynlerin çelişkili davranışları nedeniyle, çocukta net ve tutarlı bir Ebeveyn benlik kurulamamıştır. Örneğin, babaları iki kız kardeşe bir müzik enstrümanı çalmaları için ders aldirmek ister. Kardeşi ney çalmayı öğrenmek ister; ancak Ş.Y.Ş., batı müziğini çok sevdiğinden piyano çalmayı öğrenmek istemektedir. Bu istek, sürdürdükleri batılı hayat tarzı içinde çok normaldir. Ancak babası, Ş.Y.Ş.’nin bu isteği üzerine evine böyle bir alet giremeyeceğini ve tercihini bir Türk musikisi aletinden yana kullanması gerektiğini söyler. Ş.Y.Ş. kanun dersi almaya karar verir. Bu örneklerden yola çıktığımızda, Ş.Y.Ş.’nin örtünme kararıyla “hayat senaryosu” mu (ailenin sunduğu hayat görüşünü tamamıyla benimsemek) “karşıt-hayat senaryosu” mu (ailenin sunduğu hayat görüşünden yola çıkarak verili yaşam tarzının tam tersi şekilde davranmak) belirlediği konusunda çok kesin bir şey söylenememektedir. Ancak aldığı karar, bir yandan anne ve babasının seçtiği genel dünya görüşünün yani batılı modern yaşam tarzının tam tersi yönde bir nitelik taşısa da, Ş.Y.Ş.’nin tamamen Ebeveyn benliğinden sıyrılmış olduğu söylenemez. Çünkü aile bir yandan, muhafazakar yaşam tarzına da göz kırpmaktadır. Ancak her iki şekilde de yapılan “hayat senaryosu” ebeveynlerden gelen isteklere cevap niteliğinde olduğundan, ebeveynlerin etkisinin devre dışı bırakılması söz konusu değildir. Ş.Y.Ş.’nin anne ve babasının da fazlasıyla kendi Çocuk benliklerinin etkisi altında davranıyor oldukları göz önünde bulundurulduğunda; “yasaklar” ve “atıflar” yoluyla çocuklarına gönderdikleri “mesajlar” barındırdıkları çelişki nedeniyle çocukların “hayat seyirleri”ni etkileyecek bir “hayat senaryosu” belirlemelerine sebep olmuştur.

Ağabeyinin ve Ş.Y.Ş.'nin Ebeveyn benliğini oluşturan anne ve babanın davranış, tutum ve tavırlarında daha çok anne ve babanın hangi benlik durumlarının etkili olduğu önemlidir. Anne ve babanın Çocuk benliği de, Ebeveyn benliği de; Ş.Y.Ş.'nin Ebeveyn benliğinin alanı içinde yer kaplamaktadır. Ancak, Ş.Y.Ş. bu ikisinden birini seçip Ebeveyn benliğini tutarlı ve keskin hale sokacaktır. Bu süreç içinde de Ş.Y.Ş.'nin davranışlarını, hangi yönde olursa olsun anne ve babanın “kişilik yapıları” içinde hakim olan uyumlu Çocuk benlik durumunda şekillendirdiği söylenebilir. Bu tutarlılık arayışında Yetişkin benliğin etkisi önem taşımaktadır. Hatta bu çaba ile çocuğun hayatla ilgili saptamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan Yetişkin benlik gelişimi arasında bir paralellik kurulabilir. Ancak öğrenilmiş bir hayat anlayışı barındıran Ebeveyn benlikten ve duygulara yönelik bir hayat anlayışı barındıran Çocuk benlikten farklı olarak ortaya çıkıp ‘kendiliği’ mümkün kılacak Yetişkin benliğin gelişimini tam olarak tamamladığı söylenemez. Yetişkin benlik, Ebeveyn benliğin bölünmüşlüğüne çare bulmaktan öteye gidemeyecektir. Yetişkin benlik doğası gereği dış gerçekliği algılamaya, karşılaştırma yapmaya ve çelişkileri çözmeye programlanmıştır. Ancak bu örnekte, oluşum süreci kesintiye uğrayan Yetişkin benlik daha çok Ebeveyn benlikteki sorunları çözmek için çalışacaktır.

Ş.Y.Ş.'nin ailesi, kızlarını hem batılı gibi yetiştirmiş, hem de batılı gibi olmasını istememektedirler. Okula getirip götürün olmadığı için, kızlarını okuldan alarak tahsiline “mani olmuşlardır”. Ş.Y.Ş.'nin okuldan alınması Yetişkin benliğinin gelişiminin bir şekilde kesintiye uğraması

olarak yorumlanabilir. Hayatın ilk yıllarında anne ve babadan “okşama” elde edebilmek amacıyla çocuğun geliştirdiği çeşitli davranış şekilleriyle gelişmeye başlayan Yetişkin benlik, çocuğun okula başlaması ve burada ailesi dışında insanlarla, hayatlarla, farklı gerçekliklere karşılaşılarak, gelişmeye ve oluşmaya başlar. Ve böylelikle çocuk bir kişilik tahayyülü ortaya koyacaktır. Bu gelişimin ilkokulun bitişiyle kesilmesi Yetişkin benliğin gelişiminde bir sorun yaratacaktır. Ancak Ş.Y.Ş. bu dönemde okumaya olan ilgisi nedeniyle yaptığı okumalar sayesinde karşılaştırmalı, sorgulayıcı bir bakış açısı edindiğini belirtmektedir. Evde olduğu zamanlardan şu şekilde bahsetmektedir: “O gün için okuldan alınışıma ‘maalesef’ diyordum kim bilir beki okusaydım bugün İslami kültürümü bulamayacaktım. Her şeyde bir hayır ve bir hikmet vardır. Okuldan ayrıldıktan sonra okumaya meraklı olduğum için sürekli kitap okudum. Özellikle yabancı klasikleri...zaten o zaman bir özentiyle yabancı eser okurdum. Ama yaşım ilerledikçe mukayeseli şeyler okumaya başladım. Telif eserlere yabancı eserleri karşılaştırıyordum.”.

Ş.Y.Ş.’nin , kendi kendine yaptığı okumalar dışında, ona başka bir hayat tahayyülü sunacak olan ise o dönemde Kabataş Erkek Lisesinde yatılı okuyan ağabeyidir. Bu noktada Ş.Y.Ş.’nin kararında olan etkisi açısından ağabeyinin yaşadığı değişim de fazlasıyla önem taşımaktadır. Aslında, Ş.Y.Ş.’nin geçirdiği süreçleri -ebeveynler ve aile ortamı açısından- yaşamış ya da bu süreçlere şahit olmuş olan ağabeyi, okuldaki bir arkadaşı vasıtasıyla İslami hayat ve düşünceyle tanışmıştır. Fakat ağabeyinin çelişkili ve “karma” hayat duruşu nedeniyle henüz Ebeveyn benliği tam

oturmamışken; kendini belli bir noktada konumlandırıp karşılaştırma yaparak kendi gerçekliğini yaratması mümkün değildir. Dolayısıyla ağabeyi, yeni bir Ebeveyn benlik seçmiştir. Hatta Özer olan adını bu kararından sonra içine girdiği yeni ortamlarda -dini göndermesi daha fazla olan- Üzeyir olarak değiştirmiştir. Ancak Özer'in Ebeveyn benliğinin içeriğini değiştirmesi, isim değiştirmesi kadar kolay bir süreç değildir. Bu yaşlara kadar anne ve babadan aldığı “karma mesajlar” nedeniyle ağabeyinin - Ş.Y.Ş.'nin de daha sonra tercih edeceği gibi-gelişmekte olan Yetişkin benliğini, eksik kalmış olan Ebeveyn benliğini tamamlamak için kullandığını söyleyebiliriz. Hatta, bu tutum başka bir Ebeveyn benliği -dini yargılar- içselleştirmek şeklinde ortaya çıkacaktır.

Ağabeyi de Ş.Y.Ş. gibi ailesinin kendisinden beklediği yaşam tarzını sürdürmekteyken; bir arkadaşı vasıtasıyla İslam'a dönüş yapmıştır. Ağabeyi, bu değişimi yaşamdan önce odasının duvarlarını artist posterleriyle süslemiştir. Ancak bir gün duvarlardaki artist posterlerinin cami resimleri, Hz. Muhammed'in ayak izinin resmi, ayet ve hadisler alır. Ancak ağabeyinin benimsediği yaşam tarzına olan yaklaşımı ve bu bağlılığın dışı vurumu iki örnekte de birbiriyle benzeşmektedir. Geçirdiği dönüşüm içinde, aslında genel tavrının çok da değişmediğini söyleyebiliriz. Bu durumda, nesnesi ne olursa olsun benimsenen gerçekliğe Ebeveyn benliğiyle yaklaştığı söylenebilir. Şöyle ki: taşıdığı Ebeveyn benlik içerik olarak fazlasıyla anne ve babasının uyumlu Çocuk benliklerinin etkisini taşımaktadır. Bu nedenle, ağabeyinin batılı ve modern bir yaşam tarzı

içindeki tavrı odasının duvarlarına artist posterleri asmak iken; İslami hayata döndüğünde tavrı duvarlara ayetler, hadisler, vs. asmak olmuştur.

Bu aşamada ağabeyinin kararına daha yakından bakmak faydalı olacaktır. Kabataş Erkek Lisesi'nde yatılı öğrenci olan ağabey, ailesinin kendisine sunduğu dışındaki gerçekliklerle -Risale-i Nur- karşılaşarak bu gerçekliği içselleştirmiş, ailesinin kendisine sunduğu modern hayat algısının dışında bir “karar” vermiştir. Kararın niteliğine baktığımızda, ağabeyin seçtiği ve ardında bıraktığı yaşam tarzları taban tabana zıttır. Ağabey, kız kardeşi gibi cinsiyetinden kaynaklanan çeşitli baskı ve yoksunluklara da maruz kalmamıştır. Bu da onun ailesinin kendisine sunduğunun dışındaki gerçekliklerle karşılaşarak, Yetişkin benliğini geçirmesi gereken süreçler içinde sağlıklı olarak kurmasına engel olmuştur. Fakat ağabeyi bütün bu süreçleri “eksiksiz” bir şekilde tamamlamıştır. Dolayısıyla ağabeyinin kişilik gelişimi Etkileşimsel Analiz'in sunduğu sıra doğrultusunda ilerlemiştir. Ancak bu doğrusallık şekilsel kalmış; ağabey de içinde taşıdığı tutarsız Ebeveyn benliği ile olan mücadelesini ya da Ebeveyn benliği içinde yaşanan mücadeleyi “karşıt-hayat senaryosu” belirleyerek sonlandırmıştır. Ancak, “karşıt-hayat senaryosu” Ebeveyn benliğin yok edilmesi ya da ondan kurtulmak demek değildir. Aksine, Ebeveyn benliğin etkileri “karşıt-hayat senaryosu” durumunda da aynen devam etmekte, kişi sadece ailenin öngördüğü şekilde davranmaya değil; bunun tam tersi neyse onu benimsemeye ve o şekilde davranmaya programlanmaktadır. Sonuç olarak “karşıt-hayat senaryosu” durumunda özgür ve kendine has bir kişilik kurulumundan dolayısıyla kendilikten bahsetmek mümkün değildir.

Ağabeyi böylelikle içinde çelişkiler barındıran Ebeveyn benliğinin bir yönünden yola çıkarak, içinde bulunduğu İslami cemaatin “atıf” ve “yasak”larını temel almaya başlamıştır. Böylelikle, daha bütünlüklü ve çelişkiye yer vermeyen bir Ebeveyn benlik kurmuştur. Ağabey, okuldan bir arkadaşının teşvikiyle gizli gizli namaz kılmaya başlar. O sırada küçük olan Ş.Y.Ş ise ağabeyini namaz kılarken görür ve durumu annesiyle babasına söyler: “Koşun koşun ağabeyim hem namaz kılıyor hem de odası cami olmuş”

Bu duruma anne ve baba çok şaşırır, oğullarını yaptığına bir anlam veremezler. Bu bölümdeki diyaloglar “etkileşim”ler açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle diyaloglar aracılığıyla birbiriyle “etkileşim” içine giren anne ve baba ve çocuğun hangi benlik durumlarının etkin olduğunu uyarıcı cevap dizgesi içinde daha detaylı bir şekilde incelemek faydalıdır.

ANNE: “Oğlum Özer ne yapıyorsun?”

Bu soru annenin Ebeveyn benlik durumunda sorduğu bir sorudur. Özer ise bu soruyu hiç duymamış gibi namazına devam eder. Bunun üzerine anne şöyle bir tepki verir:

ANNE: “Ah oğlum çıldırdı, aklını oynattı!”

Bu tepki, annenin içinde bulunduğu panik ve şaşkınlık duygularının yansımasıdır. Duyguların dışa vurumu olması nedeniyle annenin Çocuk benliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun üzerine baba, anneyi uyarır ve namazın bitmesini beklerler. Annenin baba tarafından uyarılması ve namazı beklemek yönünde yönlendirilmesi de; babanın Ebeveyn benlik durumundan , annenin Çocuk benliğine yaklaşıyor olmasına örnektir. Bu

sırada orada bulunan Ş.Y.Ş. de kendisinin de arkadan kıkır kıkır gülmekte olduğunu belirtiyor. Ş.Y.Ş.'nin, ağabeyinin namaz kılmasını komik bir şey olarak algılaması hem bir çocuk olarak hem Çocuk benliğinin etkisiyle anne ve babasının verdiği tepkiyle paralellik göstermektedir. Ancak baba, Ebeveyn benliğinin etkisiyle namazı bitirene kadar beklemelerini söyler. Neticede Özer namazı bitirir.

ANNE: “Oğlum ne yapıyorsun?”

Ebeveyn benlik durumunda sorulmuş bir sorudur.

ÖZER: “Anne görmüyor musun , namaz kılıyorum.”

Anneye verilen bu cevap ise Yetişkin benlikten gelmektedir.

BABA: “Tamam namaz kılabilirsin. Şimdi içinden gelen bir duyguyla kıldığın bir şeydir. Hürmet ederim. Bunu böyle bir şey için mi kılıyorsun, yoksa devamlı beş vakit olarak mı kılıyorsun?”

Baba, namaz kılmaya saygı duymaktadır. Bu saygı, öncelikle kendi Ebeveyn benliğinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak, diğer yandan baba namaz kılmaya tahammülünü bir sefere mahsus olmakla sınırlamaktadır. Bu da, babanın yine kendi uyumlu Çocuk benliğinin etkisiyle takındığı bir tavidir. Ancak bu tavır babanın uyumlu Çocuk benlik durumunda ortaya çıksa da oğluyla girdiği ilişki içinde Ebeveyn benlik durumunda dillendirilmektedir. Oğlu tarafından da anlaşılmaktadır. Ancak Özer Ebeveyn benlikten gelen bu uyarana Çocuk benliğinden cevap vermez:

ÖZER: “Ne münasebet baba! Bir Müslümana buluş çağından itibaren namaz kılmak farzdır. Bu artık şu zaman için bu zaman için diye düşünülemez. Dolayısıyla ben ömür boyu beş vakit namaz kılacağım.”

Özer'in verdiği cevap biçimsel olarak Yetişkin benlikten çıkmaktadır. Yapılan tercih temellendirilerek gerekçelere dayandırılmaktadır. Ancak bu Yetişkin benlik içerik olarak Özer'in sonradan geliştirdiği Ebeveyn benliğinin etkisi altındadır. Bu ikinci Ebeveyn benlik, Yetişkin benliğe "bulaşmıştır". Özer'in verdiği cevap ailede şok etkisi yaratır. Anne, yine Çocuk benliğinin etkisiyle ağlamaya başlar.

Aile, bu olayın üzerine oğullarına karşı farklı bir tavır takınır. Kardeşleri onunla alay eder, babası çıkıp abdest almasını diye kapısını kilitler. Anne ve babanın bu tavrında ve Özer'in namaz kılmasını engellemek için kullandıkları yöntemlerde Çocuk benliklerinin etkisi vardır. Ancak artık yeni bir Ebeveyn benliğine sahip olan Özer bu tavırlara kulak asmamakta yeni hayat tarzı için verdiği mücadelesine devam etmekte, bu sırada Risale-i Nur derslerine katılmaktadır. Eve geldiği zamanlarda da ailesini, özellikle kardeşlerini bilgilendirmeye, onlara da iman aşılama çalışmaktadır.

Ağabey, annesini namaza başlatmak ve ona başını örttürmek için çaba sarf eder. Ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine kız kardeşini ikna etmeye çalışır: "N'olursun, sen bir genç kızsın, bir Müslüman kızsın, örtün." Ancak o da ağabeyinin söylediklerine kendi tabiriyle "malum edebiyatlara dayanarak, herkes aya çıkmaya çalışırken baş örtmenin çok anlamsız" olduğunu söyler. Çünkü Ş.Y.Ş. için hayattaki en önemli gaye çağdaşlaşmak ve uygarlaşmaktır. Ş.Y.Ş. ağabeyine verdiği bu cevabıyla, Ebeveyn benliğinin o dönemde baskın olan tarafının etkisiyle ailesinin benimsediği genel tavrı kısaca özetlemektedir. Ancak ağabey, Ş.Y.Ş.'ye bu durumun

gerekçelerini anlatarak onun zaten peşinde olduğu tutarlı ve davranışları gerekçelere dayandırılabilen Ebeveyn benlik figürünü bu şekilde sunmaktadır. Anlattıklarıyla onun bu konudaki önyargılarının farkına varmasını sağlar. Ş.Y.Ş., içinde kapalı bir yaşam sürdüğü ortamın gerçeklik algısı dışında bir gerçekliğin mümkün olup olmadığını sorgulamaya başlayacaktır. Böylelikle, ağabey de, kız kardeşinin hem yaşadığı gerçeklik dışında bir gerçeklikle karşılaşmasında aracı olması, hem de davranışların belli gerekçelere dayandırıyor olması açısından Ş.Y.Ş. için yeni ve tutarlı bir otorite figürü haline gelecek ve kardeşinin davranış ve kararlarında etki sahibi olacaktır. Bu tartışmalar ağabey kardeş arasında uzun uzun sürer. “Etkileşimler” açısından bakıldığında, Ş.Y.Ş.’ye, anne ve babasından hep Ebeveyn benlikten Çocuk benliğe mesajlar gönderilmiştir. Anne ve baba, Ş.Y.Ş. ile Ebeveyn benlikten (anne ve baba) Çocuk benliğe (Ş.Y.Ş.) doğru bir “etkileşim”e girmekte onun kişiliğini ve kendi isteklerini gözetmeden hakkında kararlar almaktadır. Ş.Y.Ş. de anne ve babası tarafından alınan kararları uygulamış, onlarda gördüğü davranış ve tavırları yeniden üretmiştir dolayısıyla onların istediği gibi bir çocuk olmuştur. Ancak ağabeyiyle yaşadığı bu ilişkide; ağabey yeni kurduğu Ebeveyn benliği aracılığıyla, ilk kez Ş.Y.Ş.’nin Yetişkin benliğine hitap etmekte, onu dinlemekte, fikirlerine önem vererek onu ikna etmeye çalışmaktadır. Yani ağabeyden Ş.Y.Ş.’e gelen “mesaj”ları Ebeveyn benlikten Yetişkin benliğe doğru olarak yorumlayabiliriz. Ayrıca, Ş.Y.Ş.’in Yetişkin benliğinin ilk kez ağabeyi tarafından muhatap alınıyor olması önemlidir. Bununla bağlantılı olarak, annenin çocuklarıyla kurduğu ilişkiye bakıldığında gönderdiği “uyaran” ve

“cevap”ların daha çok Çocuk benlik durumunda ortaya çıktıkları söylenebilir. Ş.Y.Ş., ağabeyinin tesiriyle ilk kez on beş yaşında örtünmeye karar verir, namaza başlar. Bu kararını annesiyle paylaşır. Anne, kızına Çocuk benlik durumunda verildiği yönünde yorumlayabileceğimiz bir şekilde cevap verir: “Olmaz kızım sen örtünürsen ben yanında açık mümkün değil. Hani gencecik bir kız kapalı, annesi yanında açık, bu olmaz. Çok çirkin bir manzara olur. Ben utanırım.”Annenin bu sözleri ve örtünmeme gerekçesi Çocuk benliğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kızının neden örtünmemesi gerektiğini açıklarken, yaşanan modern hayat tarzının gerekçeleri doğrultusunda mantıksal olarak gerekçelendirmek (Ebeveyn ya da Yetişkin benliğe tekabül edecek bir tavır ile) yerine utanmaya yani duygusal olarak duyacağı bir rahatsızlığa bağlaması; duygular düzeyinde tanımlayabileceğimiz Çocuk benliğinin etkisini gözler önüne sermektedir. Ayrıca anne, yine bir örtünmeme gerekçesi olarak içinde buldukları toplumsal konumun gereklerini öne sürer. Bu, annenin hayatındaki kararları “okşama” elde edebilme şartı üzerine kurduğuna işaret etmektedir. Şöyle ki; anne neden örtünmeyeceğini anlatırken de, babasının yüksek mühendis ve mimar olan arkadaşlarından bahseder. Onların eşleri de modern ve açıktır. Ayrıca kendisinin hem böyle yetişmiş hem de böyle alışmış olduğunu söyler. Bu noktada, kendisinden “okşama” ve onay elde edilecek merci, içinde bulunulan sosyal konumu paylaşan diğer insanlardır. Böylelikle kişide başkaları üzerinden, başkalarının ne düşüneceği ve nasıl tepkiler vereceği üzerinden kurulan bir “yaşam seyri” ve “kişilik” ortaya çıkmaktadır.

Bu çeşit gerekçelendirmeler çocuğun ne Ebeveyn ne de Yetişkin benlikleri içinde bir yer edinebilmiştir. Ve annenin bu tavırlarından yola çıkarak; çocukların Çocuk benlik durumunda davranan annelerine Ebeveyn benlikleriyle yaklaşmakta oldukları görülmektedir. Bu ilginç bir durumdur; çünkü ilişki tersine dönmüştür. Ağabeyin annesini örtünmeye ikna çabalarında çocuğun Ebeveyn benlikten annenin Çocuk benlikten davranmaktadır. Ancak evde İslami eğilimleri nedeniyle yaşanan sürtüşmeler sonucunda ağabey evden ayrılır. Ağabey, ailesinin kadınlı erkekli misafirlerle içki sofrasında bulunmasına şahit olmuş ve bu duruma aşırı tepki vermiştir. Ağabeyin gitmesiyle, Ş.Y.Ş. örtünme kararından vazgeçer. Ve tekrar anne ve babasından kaynaklanan Ebeveyn benliği etkisinde bir hayat sürmeye devam eder. Çünkü kendisine destek verecek ve onay alacağı diğer Ebeveyn benlik figürünü kaybetmiştir: “Ağabeyim evden kaçtıktan sonra, annem baskısını benim üzerimde çok çabuk kurdu. Benim de herhalde hoşuma gitti! Nefsime biraz dokunuyordu. Kısa zaman sonra da unuttum gitti. Tekrar eskisi gibi yaşamaya başladım.”

Özer, Süleymaniye’de bir dershanede kalmaya başlar. Okuldan ayrılır ve burada kendini İslami hizmete adar. Eve de yalnızca bayramlarda ve kandillerde gelmektedir. Tabi bu eve geliş gidişlerinde yine kardeşini bilgilendirmeye çalışmaktadır. Ancak bir gün Özer hastalanır. Durumu ciddidir ve Ş.Y.Ş’den Risale-i Nur derslerine katılmasını ister. Bunun üzerine Ş.Y.Ş. derslere katılmaya başlar. Ş.Y.Ş. derse gittiği ilk gün böyle bir ortama uygun bir kıyafeti olmadığı için evdeki en kapalı kıyafeti giyer, sırtına da bir hırka alır. Ancak bu hali bile oradakilerin onu şaşkınlıkla

karşılmasına yetmiştir. O ise, orada bulunan kapalı hanımlara hayranlık duyar. Bu sırada kendisinden kitap okuması istenir: “Aldım kitabı... ama tırnaklar manikürlü uzun ve boyalı. Karşımda çok mübarek nur gibi, ruh gibi bir teyze, duruyor, duruyor bir “öf” çekiyor. Utanıyorum, saklamak istiyorum. Fakat mümkün değil çünkü ellerim kitap tutuyor.” Ş.Y.Ş. bozmadan okumaya devam eder. İçinde bulunduğu ortamdan çok etkilenmiştir. Burada ağabeyin anlattıkları hayat bulmakta ve Ş.Y.Ş.’ye bir huzur duygusu aşılacaktır. Ş.Y.Ş.’nin bu toplantılarda ağabeyi vasıtasıyla gelişen yeni Ebeveyn benlik figürüyle tekrar karşılaşmıştır. Bu toplantılarda karşılaştığı hanımlar, ne hal ne tavır olarak kendi annesine hiç benzememektedirler. Kendisinden yaşça büyük olan bu “nurlu yüzlü” hanımları Ş.Y.Ş. bir anlamda yeni Ebeveyn benliğinin canlı örnekleri yerine koymuştur. Kendi annesinin Çocuk benliğinin daha hakim olan tavırlarına karşın bu hanımlar vakur halleriyle Ş.Y.Ş. için ilgi çekici figürler haine gelmişlerdir. Ş.Y.Ş. toplantılara düzenli olarak katılmaya başlar. Ancak yine açık ve modern kıyafetleri içindedir. Toplantılara katılmak dışında, hayatında bir değişiklik olmamıştır. Kendisine yine Ebeveyn benlikten yaklaşarak örtünmesini öneren hanımlara zamana ihtiyacı olduğunu söyler. Ş.Y.Ş.’nin duyduğu ilk heyecanla hemen örtünmemiş olması ve bu konuda düşünmek istemesini Ş.Y.Ş.’nin Ebeveyn ya da Çocuk benliklerinden öte Yetişkin benliğiyle yaklaştığına yorulabilir. Aslında örtünme kararını yavaş yavaş içine sindirerek ve buna gerçekten ikna olarak vermek istemesinde Yetişkin benliğin etkisi büyüktür. Ancak Yetişkin benlik, bir hakikat arayışı içinde kendini kurmaya çalışan Ebeveyn benliğin bu çabasında bir araç

olarak kullanılacaktır. Karar alındıktan sonra bu karar Ebeveyn benlikteki boşluğu dolduracak, onu tutarlı hale getirecektir. Fakat yine de böylesi bir içselleştirmeye soyunulmasında yine de Ş.Y.Ş.’nin tabiriyle ağabeyinin etkisi büyüktür. Ayrıca bu toplantılarda tanıştığı hanımların Ş.Y.Ş.’yi özgür bırakan kendi kararını vermesine olanak ve zaman tanıyan yaklaşımları da Ş.Y.Ş. üzerinde etkili olmuştur. Bu hanımların yaklaşımları da Ş.Y.Ş.’nin Yetişkin benliğine hitap etmekte, onun kendi kararlarını verebilmesine fırsat tanımaktadır. Bu tavır, ailenin genel tavrından farklıdır. Anne ve babası ile Ş.Y.Ş.’nin ilişkisi Ebeveyn benlik durumundan Çocuk benlik durumuna doğru gelişmektedir. Ailede tartışılmadan bazen zorla benimsetilmiş gerçeklikler kabul edilmiştir. Bunlar “yasak”lardır. “Yasaklar”, çocuğa nasıl davranmaması konusunda bilgi verir. Ancak içine girilen yeni ortamda daha çok, “atıf” olarak adlandırılan bir yaklaşım izlenmiştir. “Atıflar” ise, daha çok çocuğa nasıl davranması gerektiğini çocuğun taşıması gerektiği düşünülen özellikler ona “atfedilerek” gerçekleşir. Örneğin Ş.Y.Ş.’ye şöyle yaklaşıyor: “Kızım, bak, görüyorsun; okuyorsun, anlıyorsun; örtün!” Bu cümle karşı tarafın Ebeveyn benlik durumunda kurulmuştur. Ve Ş.Y.Ş. tarafından da böyle algılanmaktadır. Aslında “atıflar” da “yasaklar” da ebeveynlerden gelen mesajlar olarak çocuğun Ebeveyn benliğinin istediği ölçüde davranmasını sağlamaktadırlar.

Ş.Y.Ş. derslerdeki hanımların ikna çabalarına Yetişkin benlik durumunda cevap verir. Yetişkin benlik ölçüp tartmak düşünmek istemektedir ya da bu denli büyük bir kararı bir anda alacak kadar güçlü değildir. Ama içinde bulunduğu durumu Yetişkin benlik durumundan

mantıklı gerekçelere dayandırarak dillendirebilmektedir: “Ne olur beni kendi halime bırakın. Eğer benim içimde bir şeyler olmasa ben burada olur muyum, en azından ikinci defa gelir miydim? Demek ki bende bir iman emaresi var, içimde İslam’a karşı bir sevgi uyandı. Sizi sevdim! Okuduğum hakikatleri sevdim. Ama biraz sabredin. Şimdi sizin isteğinizle örtünürsem bu zorla, baskıyla olur. Belki örterim ama çok çabuk açılabilirim! Birisi bana bir kötü söz söylese bu başörtüyü atabilirim; belki bir daha örtünmem! Onun için lütfen bana karışmayın. Beni bırakın beni aranızda böyle kabul edin. Beni böyle kabul etmezseniz ben evde okurum. Ama şu toplantıda ben huzur buluyorum.”

Hanımlar, Ş.Y.Ş.’yi aralarına kabul ederler. Onu olduğu gibi kabul eden, baskıyla değiştirmeye çalışmadan ona özgürlük alanı tanıyarak ikna etmeye çalışan bu yaklaşım Ş.Y.Ş.’de merak uyandırmıştır. Böylece Nur Dersleri başlar. Olduğu gibi kabul görmenin verdiği rahatlıkla derslere açık gidip gelen Ş.Y.Ş. nispeten kapalı kıyafetler giymekte ve bu kapalılık ölçüsü her geçen gün artmaktadır. Bu arada annesi Ş.Y.Ş. ile birlikte derslere gidip gelmeye başlar. Bu gidiş gelişler bir yönden de ağabeyinin durumundan dolayı duydukları vicdani rahatsızlığın sonucudur. Bu açıdan bakıldığında duyguların sesine kulak veren Çocuk benliğinin etkisiyle, anne duyduğu vicdani rahatsızlığı gidermek için hasta olan oğlunun arzusunu yerine getirmektedir.

Bu dönemde Ş.Y.Ş. derslere devam etmenin yanı sıra gazeteciliğe başlar; aynı zamanda çeşitli derneklerde çalışmaktadır ve siyasete atılır. Dersler dışında hayatında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Bir taraftan,

içinde bulunduğu toplumsal konumun gereklerini yerine getirmektedir. Ş.Y.Ş.'nin yaşamı adeta ikiye bölünmüştür. Bir baloya gider; bir Risale-i Nur toplantılarına... Tıpkı Ebeveyn benliği gibi yaşantısı da bölünmüştür. Ancak büyük bir vicdan azabı duymaktadır: “Büyük bir vicdan azabı, cendere içindeyim sanki; bir türlü kopamıyorum. Bir tarafta iman hakikatleri, diğer tarafta benim yaşadığım hayat, nefse hoş gelen şeyler.”

Bu noktadan sonra, Ş.Y.Ş.'nin kişiliğinin üç ayrı benlikten verdiği tepkilerin niteliğinden söz edilebilir. Ş.Y.Ş., yukarıdaki cümlede benliğini ikiye bölmüştür: Benimsediği- ancak tamamıyla hayat pratiği haline dönüştürmediği- iman hakikatleri onun yeni Ebeveyn benliğinin sesi haline gelmeye başlamaktadır. Dolayısıyla bu hakikatler ile yaşadığı hayat arasındaki çelişki vicdan azabı duymasına ve acı çekmesine sebep olmaktadır. Diğer yandan “nefse hoş gelen şeyler” diye nitelendirdiği modern yaşantı ise Ş.Y.Ş.'nin uyumlu Çocuk benliğinin isteklerine cevap vermeye devam etmektedir. Bu noktadan sonra Ş.Y.Ş. modern hayat tarzını kendi anne ve babası dolayısıyla Ebeveyn benliğinde yer ediyor olması nedeniyle içselleştiriyor ya da kabulleniyor olmaktan çok bu yaşam tarzına duyduğu eğilimin sebebini sadece Çocuk benliğine dayandırmaktadır.

Çocuk benliğin duygulara, arzulara hitap ediyor olmasından dolayı modern yaşam tarzına yakınlık duyuyor olmasının yanı sıra; Ş.Y.Ş.'nin bu yaşam tarzından kolayca vazgeçmemiş olmasının asıl sebebi Ş.Y.Ş.'nin Çocuk benliğinin uyumlu Çocuk benlik niteliği taşımasıdır. Ş.Y.Ş.'nin ailesiyle kurduğu ilişki böyle bir nitelik taşıdığından Ş.Y.Ş.'nin kendini rahat ve güvende hissetmesini sağlayan yaşam tarzının bu olmasından

kaynaklanan bir kolay kolay vazgeçememe, değişememe durumundan söz edilebilir. Sonuç olarak anne ve babadan gelen “karma mesajlar” sonucunda tam oluşmamış olan Ebeveyn benlik ve içeriği daha çok uyumlu Çocuk benlik olan Çocuk benlik arasında yaşanan çatışmalar içinde kafası karışmış olan Yetişkin benlik zor durumda kalmakta, önemli kararlardaki söz hakkını yitirmektedir. Çünkü Yetişkin benlik doğası gereği ikna olmak isterken; Ebeveyn ve Çocuk benlikler arasındaki çelişki onu ikisinden biri arasında seçim yapmaya zorlamakta ve asıl görevinden alıkoymaktadır. Bu durumun sebebi Etkileşimsel Analize göre şöyle açıklanabilir: Kronolojik sıra olarak bakıldığında çocuğun doğmasıyla beraber Ebeveyn ve Çocuk benlikler hemen hemen eşzamanlı olarak oluşmaya başlar. Yetişkin benlik bundan sonra gelişmeye başlayacaktır. Ancak Ş.Y.Ş.’nin Yetişkin benlik kurulumunda çeşitli sorunlar yaşadığını; hatta bu benlik durumunun kurulduğunda bile muhatap alınmadığını görmekteyiz. Ayrıca; aldığı “karma mesajlar” nedeniyle Ebeveyn benlik içindeki çelişki de Ş.Y.Ş.’nin önce Ebeveyn benliğini tutarlı hale getirmek yönünde çabalıyor olmasının sebebidir. Bu nedenle Yetişkin benlik hep ikinci planda kalmakta; Ebeveyn benliğin temelini sağlamlaştıracak bir araç olarak kullanılmaktadır. Ş.Y.Ş.’nin, yaşadığı modern yaşam tarzından duyduğu rahatsızlık onun Ebeveyn benliğindeki ikiliği terk etmeye başladığı şeklinde yorumlanabilir. Ş.Y.Ş., yavaş yavaş Ebeveyn benliğini tutarlı hale getirmeye başlamıştır; dolayısıyla inanç ve muhafazakar yaşam tarzı Ebeveyn benlik içinde daha ağır basmaktadır. Bu durum, hayatının bir yönünü mutaassıp bir şekilde sürdürmekte olan Ş.Y.Ş. için kabullenip, içselleştirilmesi zor bir şey

değildir. Örneğin Ş.Y.Ş.; çalıştığı kadın gazetesinde yazdığı yazılarda kendisinden beklenen bu olmadığı halde, artık daha çok milli ve manevi konular üzerinde durmakta ısrar etmektedir. Bu da, sağlamlaştırmaya başladığı yeni hayat algısının yani Ebeveyn benliğinin Ş.Y.Ş.’nin dünyaya bakışı üzerinde çok etkili olduğu anlamına gelecektir.

Bu örneklerden yola çıkarak; üç benlik durumu arasında yaşanan mücadeleyi; Ebeveyn benlik ve Çocuk benliğin, Yetişkin benlik üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi olarak yorumlayabiliriz. Çünkü Yetişkin benlik kendi kararlarını alamamakta; verili gerçeklikler arasından seçim yapmak ve bunlardan birine kendisinden bir şey katmadan ikna olmak istemektedir. Ş.Y.Ş. gazetede işine, dernek ve cemiyetlerdeki görevlerine devam eder; aynı zamanda derslere de katılmaktadır. Bu sırada hala açıktır. Ancak gazetede tamamen manevi konular üzerine yazmaya başlamış. Eski dünya görüşünden ve arkadaşlarından da yavaş yavaş kopmakta; Risale-i Nur derslerine daha çok bağlanmaktadır. Bu sırada, ağabeyinin bir arkadaşı bir dergi çıkarmaya karar verir ve dergiye Ş.Y.Ş.’nin adını verirler. Dergiye bu ismin verilmesindeki amaç onu cezbetmek ve bu dava için verilen mücadelede onun etkisinden ve hizmetlerinden faydalanabilmektir. Ş.Y.Ş. bu dönemde aktif olarak derneklerde, cemiyetlerde çalışmakta, edebiyat ve kültür matineleeri hazırlamakta, seminer ve konferanslar vermektedir. Ş.Y.Ş. dergiden o kadar etkilenmiştir ki bu konu üzerinde düşünmeye başlar. Kendi içinde yaşadığı mücadele yoğunlaşır: “Örtüneyim mi, örtünmeyeyim mi?” O zamanlarda namaz da kılmamaktadır. Ancak yine de tüm bu gelişmeler Ş.Y.Ş.’nin örtünme kararı almasını sağlayamamaktadır.

Bir süre sonra dergi kapatılır. Derginin kapanmasına çok üzülen Ş.Y.Ş., kendini bir nevi öksüz hisseder. Bu duyguyla İslami yöndeki faaliyetlerini daha yoğunlaştırır. Derneklerden ayrılır ama bağlarını tamamen koparmamıştır. Derslere ağırlık verir. Bu sırada, yine de tam olarak örtünmese de kılık kıyafetine yazın da uzun kollu, kapalı yakalı elbiseler giyerek özen gösterir.

1960 Askeri darbesi döneminde, aşırı derecede Demokrat Parti tutkunu olan aile fertleri yeni kurulan Adalet Partisi için kayıtlı olarak çalışmaya başlarlar. Anne kadın kolları başkanıdır. Ş.Y.Ş. de Adalet Partisi Edebiyat ve Kültür Kolu Başkanlığında çalışmakta; meydan mitinglerinde çalışmaktadır. Ş.Y.Ş. bu yoğunluk içinde yine derslere gitmeye devam etmektedir. Ancak, kendi tabiriyle bu karmakarışık düzen içinde hala örtünmeye yanaşamamaktadır. Aslında, bu kararın alınmamasında içinde bulunulan yoğunluktan çok, Ş.Y.Ş.'nin tamamen ikna olmamış olmasının etkisi vardır. Ş.Y.Ş. örtünmek için gerekli olan zihinsel ve duygusal konumda bir hayat algısını çoktan içselleştirmiş olduğu halde örtünmemektedir. Ve bu durum için de aynı benlik durumundan bahaneler bulmaktadır. Dolayısıyla örtünme kararını Yetişkin benliğinin etkisiyle verememekte; örtünmek için kendine daha farklı bir dayanak noktası aramaktadır. Ağabeyin de hala evden uzak olması nedeniyle bu konuda yalnız kalmakta; aradığı desteği yani Ebeveyn benlik figürünü sadece derslerde bulabilmektedir: “Bütün bu dalgalanmalar içinde yoğunluğu ‘Risale-i Nur derslerine veriyorum. Oradan çıkıp partiye, derneğe gidiyorum, oradan baloya! Böyle devam edip gidiyorduk. Ve ben ruhi bir

keşmekeş içinde, bir arayış içindeyim. Okuduğum hakikatler karşısında çok mutmain oluyorum; ama bir yandan tam manasıyla yaşayamamanın acısı, ıstırabı, nedameti, üzüntüsü... Bu arada ağabeyim hep bizden uzak. Kandillerde bayramlarda ancak geliyor.”

Yine bir yılbaşı gecesi ailece baloya giderler. Bu durumu öğrenen ağabeyi balo salonuna gelir ve Ş.Y.Ş.’ye bir tokat atar. Çünkü ağabey, artık, kardeşini ikna ettiğini -henüz örtünmemiş olsa da- düşünmektedir. Ş.Y.Ş. bu olaydan çok etkilenir. Bu, onun katıldığı son balo olur. O günden sonra hayatını tamamen İslami yönde düzenlemeye başlar. Bu dönemde anne ve babanın tavırları da değişmeye başlamıştır. Annesi de Ş.Y.Ş. ile birlikte derslere katılmaktadır. Babası içkiyi bırakmıştır. Musiki dersleri bırakılmıştır ve aile kadınlı erkekli toplantılara ve balolara katılmamaktadır. Ş.Y.Ş. derneklerde çalışmaya devam etse de Risale-i Nur derslerini hayatının merkezine almıştır. Hatta bu dönemde yarım eşarp örtmeye başlar.

Bu noktada, Ş.Y.Ş.’nin kendini bu yaşam tarzına bırakmasının, ailesinin de böyle bir dönüş yapmasıyla eş zamanlı olması ilginçtir. Aileyi bu denli bir değişime iten sebebin ne olduğu çok açık olmasa da Ş.Y.Ş.’nin, artık aradığı dayanak noktasını bulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Anne ve babanın hayatındaki değişim Ş.Y.Ş.’ye aradığı güveni sağlamıştır. Ve Ebeveyn benliğinin kendi yerini tamamen sağlamlaştırabilmesi için ihtiyaç duyduğu asıl figürler olan anne ve baba, değişen yaşam tarzlarıyla Ş.Y.Ş.’nin onlardan almayı beklediği onayı ona sunmuşlardır. Bu noktada, bu değişim ile anne ve baba da kendi içinde buldukları çelişkiyi çözmüş; tutarlı bir yaşam tarzı seçmiştir. Böylelikle çocuklarına gönderecekleri

“mesajlar” da çelişki barındırmayacaktır. Böylelikle, Ş.Y.Ş. Ebeveyn benliği içinde yaşadığı ikilikten tamamen sıyrılmakta ve bütünlüklü bir Ebeveyn benlik figürü kurmaktadır.

Bu dönemde aile Bakırköy’den Beyazıt Soğanağa’ya taşınmıştır. Beyazıt, Bakırköy’e nazaran geleneksel göndermeleri daha fazla olan bir semttir. Ş.Y.Ş. komşularının da İslami cemaatte söz sahibi olan önemli kişiler olduğundan bahseder. Toplantılar ve dersler daha çok bu muhitte düzenlenmektedir. Ş.Y.Ş., buraya taşındıktan sonra toplantılara daha sık devam etmeye başlar ve dersler gide gele yarım bir şekilde örtünür. Aradan iki ay geçmeden de bütünüyle örtünür.Ş.Y.Ş.’den önce annesi örtünmüştür. Bu sırada hala Bakırköy İlçe Kadın Kolu başkanıdır. Ancak yeni yaşam tarzının ve yeni muhitin gereklerine uyarak derslere devam etmektedir. Anne de bu derslerin etkisinde kalarak örtünür. Anne de ilk başta yarım örtünmüştür. Ancak bir gün sokakta bütün örtülü olan Dr. Hümeyra Hanımla karşılaşır. Ve kendi yarım örtünme şeklinden utanarak başörtüsünü kaşına kadar çeker. Burada anne yine bilindik tavrını sergilemiştir. Modern yaşam sürerken, kendisi gibi mühendis hanımı olan arkadaşlarının örtünmesi halinde kendisini ayıplamasından korkan ve örtünmekten utanan anne içine girilen yeni ortamda da bu sefer bu ortamın gereklerini yerine getirmediği için utanmıştır. Çevresindekilerden veya otorite figürü olarak kabul ettiği insanlardan “okşama” almaya programlanmış olarak davranmak annenin genel tavrıdır. Ortam ya da verili gerçeklikler değişse da annenin tavrı genel olarak bir değişiklik göstermemektedir. Bu da annenin yine Çocuk benlik durumunda yaklaşmakta olduğuna işaret etmektedir.

Kabullenilen yeni yaşam tarzı içinde anne yine uyumlu Çocuk benlik durumunda “uyum gösterecektir”. Anne, bu olay üzerine “Yarabbi! Ben senin bir kulundan utanıyorum da senden neden utanmadım bugüne kadar?” diyerek bütünüyle örtünmeye karar verir. Bu sefer bu örtünme kararında Yetişkin benliğin etkisi vardır. Ancak annenin Yetişkin benliğine de geleneksele yatkın olan Ebeveyn benliği “bulaşmıştır”.

Ş.Y.Ş., bu karara şaşırır. Hatta annesinin bu şekilde örtünmesini istemez. Ancak anne başını örtmekte ve parti toplantılarına da bu şekilde katılmaktadır. Ş.Y.Ş. ise hala yarım örtünmektedir. Aradan iki ay geçer. Bir yaz günü dışarı çıkmak için hazırlanırken Ş.Y.Ş. aynada kıyafetine bakar. Üzerinde ön düğmesi açık, yandan yırtmaçlı ince bir keten pardösü vardır. Başörtüsünü -yarım- örterken, içinde bir mücadele başlar. Aynanın karşısında Ş.Y.Ş.’nin birbiriyle çatışan iç seslerinin mücadelesi adeta şeytanla Ş.Y.Ş. arasında sürmektedir.. Başını açık bırakır ve kendi kendine: “Bu komik halim ne kadar sürecek? Annem yapıyor da ben niye yapmıyorum?” diye düşünür. Başörtüsünü tamamen çeker ve başına örter. Aynaya bakar. Fakat aynadaki “şeytan” seslenmektedir: “Ne kadar çirkin oldun!” Başörtüsünü tekrar geri iter. Sonra geri çektiğine pişman olur. Bu kararsızlık böyle bir müddet devam eder. Sonra aklına şu fikir gelir: “Ben güzellikle çirkinlik için mi mücadele veriyorum yoksa imanım için mi?” Tekrar çekip örtünür. Bu defa aynadaki aksi tekrar konuşur: “Ninelere döndün!”

Ş.Y.Ş.’nin ayna karşısındaki mücadelesi sırasında duyduğumuz sesleri farklı “benlik durumları”nın dışı vurumu olarak sınıflandırabiliriz.

Ş.Y.Ş. öncelikle, yaşadığı çelişkiyi “şeytanla” kendisi arasında yaşanan bir mücadele olarak tanımlıyor. Bu noktada, her iki tavır da Ş.Y.Ş.’nin kendisine ait olduğundan, bu noktada iki benlik durumunun birbiriyle karşılaştığını söyleyebiliriz. Ş.Y.Ş.’nin Şeytan olarak adlandırdığı iç ses, nefesine hitap ettiğinden Ş.Y.Ş.’nin Çocuk benliğinin sesidir. Ancak, dialoğun başından itibaren Ş.Y.Ş. iki iç sestten birini şeytan olarak görmekte ve onunla mücadeleye giren diğer sesi “kendi” olarak kabul etmektedir. Zaten Ş.Y.Ş., bu aşamaya gelmeden önce de iman hakikatlerini kabullenmiştir ancak tam olarak yerine getirmediği için rahatsızlık duymaktadır. Dolayısıyla Ebeveyn benlik mücadelenin başından itibaren daha baskındır ancak Ş.Y.Ş.’nin yaşadığı duygusal rahatsızlıklar ve korkular kendi iç “şeytani” aracılığıyla dile gelmekte ve vermek üzere olduğu kararı baltalamaktadır. Kendi olarak kabullendiği ses ona örtünmesi gerektiğini yarım örtüyle çok komik gözüktüğünü, annesi örtündüğüne göre onun da örtünebileceğini telkin etmektedir. Bu ses, Ş.Y.Ş.’nin Ebeveyn benliğinin sesidir. Ebeveyn benlik anne ve babanın davranışlarının da bu yönde değişmesi sonucunda artık kendine tutarlı bir dayanak noktası bulmuştur. Bu açıdan, annesinin de örtünmüş olması Ş.Y.Ş. için önemli bir örnek haline gelmiş; ve onun kendini rahat ve güvende hissetmemesi için hiçbir sebep olmadığını ona ispatlamaktadır. Bunun sonucunda, Ş.Y.Ş. bu kararı verebilmek için aradığı Ebeveyn benlik figürüne sahiptir.

Ancak öte yandan, başka bir ses örtününce ne kadar çirkin olduğunu, ninelere benzediğini, bu haliyle sokakta herkesin ona bakacağını, onu ayıplayacaklarını söyleyerek Ş.Y.Ş.’nin korkularını dillendirmektedir. Bu

ses duyguları - korkuları- ortaya koyuyor olması nedeniyle Ş.Y.Ş.'nin Çocuk benliğinin sesidir. Başkalarından onay alamamaktan, ninelere benzemekten, herkesin kendisine bakmasından korkan bir çocuğun sesidir bu. Dolayısıyla Ş.Y.Ş. bu noktada Çocuk benliğini şeytan ilan etmiştir.

Çocuk benlik korkularını ve yaşadığı duygusal rahatsızlıkları dile getirirken Ş.Y.Ş. kendi kendine sorar: “Ben güzellikle çirkinlik için mi mücadele veriyorum, yoksa imanım için mi?” Bu soru, daha sorulurken yanıtı belli olan bir soru olduğundan, ilk bakışta Yetişkin benlik durumunda soruluyor gibi gözükse de; kendine dayanak noktası olarak Ebeveyn benliğinin kurduğu gerçeklik algısını temel aldığından olarak Yetişkin benliğe ait olabilecek bu tavır şekilseldir ve yetersiz kalmaktadır. Bu noktada Yetişkin benlik Ebeveyn benliğinin kararlarını doğrulamak ve Ş.Y.Ş.'nin ikna olmasını sağlamak için bir araç haline dönüşmüştür. Dolayısıyla, bu iç dialog içinde Yetişkin benlik etkin olamamaktadır. Başka bir deyişle Ebeveyn benlik, Yetişkin benliğe “bulaşmıştır”. Bu noktada bu iç diyalogu, ikna olmak isteyen Yetişkin benliği kaplamak için Ebeveyn benlik ve Çocuk benlik arasında verilen bir mücadele olarak okuyabiliriz. Bunun üzerine Ş.Y.Ş. örtüyü tam örter. Ancak Çocuk benlik de kozlarını ortaya koymaya devam etmektedir. Bu defa aynadaki aksini ninelere benzetir. Ebeveyn benliğinin Yetişkin benliği kullanarak ortaya koyduğu gerekçelendirmeleri şöyle devam eder: “Neden nine desinler?Yüzümden gencecik olduğum belli. Gayet şık bir kıyafet var üzerimde... Hepsi pahalı; pahalı olduğu belli. Üstümde pılı pırtı yok.”

Ancak Yetişkin benlik aracılığıyla ortaya koyulan gerekçeler Çocuk benliğin sesini kısma yetmemektedir. Bu noktada Yetişkin benlik aradan çekilmiştir. Mücadele Çocuk benlik ve Ebeveyn benlik arasında sürmeye devam etmektedir: “Ama herkes sana bakacak. Bütün gözler senin üzerinde olacak. Hepsi seni ayıplayacak, kim bilir ne sözler işiteceksin!”

Çocuk benlik duyacağı duygusal rahatsızlığı ifade etmektedir. Ortaya koyulan duyguları Ş.Y.Ş. de hissediyor olduğundan ya da hissetme ihtimalini yok saymadığından bu sese kulaklarını tıkayamamaktadır. Bu ses tanıdık bir sestir. Kişiliğinde, uyumlu Çocuk benliğinin etkisini yadsıyamayacağımız Ş.Y.Ş., yakın zamana kadar bu benlik durumunun etkisiyle; başkalarının istekleri ve ne düşüneceği üzerinden tavır geliştirmeye programlanmıştır. Dolayısıyla bu açıdan yaşadığı duygusal rahatsızlıkları kolay kolay yok sayamamaktadır. Bu nedenle içindeki şeytanı susturmanın yolunu arar. “Ezileceğini büzüleceğini” kabullenir. Ve başörtüsünü tam olarak örtüp aynadaki aksine haykırır: “Yeter artık pis, lanet Şeytan! Şu iki tutam saç esir mi oldun? Ona mağlup mu olacaksın? Bir tutam saç için imanından mı olacaksın? Nasıl mücadele bu? Ne demek bu? Yazıklar olsun! Dışarı çıkar başımı öne eğerim, bakışları görmem. Onlar baksa da ben öyle geçer giderim!”

Ş.Y.Ş. böylelikle “şeytanı yener.” Dolayısıyla Çocuk benliğinin sesini bastırılmıştır. Başını tam örter ve dışarı çıkmaya hazırlanır. Çocuk benliğin sesini bastıran Ş.Y.Ş.’nin Ebeveyn benliğinin sesidir. Ebeveyn benlik artık güçlüdür. Anne ve babanın da bu yöne kayan tavırlarından

destek almakta ve Yetişkin benliğin sorgulama ve gerekçelendirmelerini de kendi menfaatine kullanmaktadır.

Örtünme kararının, daha önceki sancılı süreçler sonunda alınmamış olup, annenin örtünmesinin Ş.Y.Ş.'de yarattığı etki ve annenin örnek alınarak böylesi bir iç çatışma içine girilmiş olması önemlidir. Çünkü Ş.Y.Ş. daha önce ne ağabeyi ne de derslerde tanıdığı hanımlar tarafından ikna edilebilmiştir. Hatta ağabeyinin etkisiyle ilk örtünmeye karar verdiğinde, bu kararını annesiyle paylaşmıştır. Annesi, o dönemde bu kararı destekleyecek bir tavır takınmamıştır. Yeni Ebeveyn benlik figürü olarak konumlandığı ağabeyinin de evden ayrılmasıyla Ş.Y.Ş. kendi deyimiyle annesinin etkisinde kalarak nefsinin sesine kulak vermiş ve bu karardan vazgeçmiştir. Bu vazgeçişte uyumlu Çocuk benlik etkindir. Dolayısıyla annesinin Ş.Y.Ş.'nin kararlarındaki etkisi çok fazladır. Ş.Y.Ş.'nin, ancak annesi de örtündükten sonra örtünmeyi gerçekten düşündüğünü ve bu kararı içselleştirebildiğini görmekteyiz. Tabi bu dönemde, anne de İslam yönünde bir hayat seçerek kendi içinde yaşadığı ve dolayısıyla çocuklarına da yansıttığı tutarsız rol model tanımından sıyrılmış daha bütünlüklü bir tavır içinde hareket etmeye başlamıştır. Ş.Y.Ş. bundan önce de örtünmesi yönünde telkin ve önerilerle karşılaşmış olsa da bunlardan yola çıkarak bir karar aşamasına ulaşamamıştır. İlginç olan ağabeyi ile ve derslerde tanıştığı hanımlarla kurduğu ilişkilerde; kendisine açıklama ve gerekçeler sunarak düşünmesine fırsat vererek ona özgürlük tanıyan bir tavırla Yetişkin benliğine hitap edilmiş olmasıdır. Ancak Yetişkin benlik böyle bir karar almak için ne etkin ne de yetkin konumdadır. Yetişkin benlik karar

verememiştir. Dolayısıyla alınan kararlarda Yetişkin benlik etkili konumda değildir. Dolayısıyla, Ş.Y.Ş.'nin ayna karşısında yaşadığı mücadele sonunda Ebeveyn benliği normatif bir yaklaşımla Ş.Y.Ş.'nin Yetişkin benliği üzerinde hakimiyet kurmuştur: “Şu iki tutam saça esir mi oldun? Ona mağlup mu olacaksın? Bir tutam saç için imanından mı olacaksın? Nasıl mücadele bu?” Ebeveyn benliği, Ş.Y.Ş. üzerinde adeta bir baskı kurmakta, ona imanlı olmanın şartı olarak örtünmeyi sunmaktadır. Ş.Y.Ş. bir tutam saç için imanından olmaksızın örtünmesi gerektiği fikrini içselleştirmekte ve buna karşı koyan Çocuk benliğinin sesine kulak asmamaktadır. Bu normatif yargılar, üzerine zaten tartışmaya ve Yetişkin benlik süzgecinden geçirmeye fırsat tanımamaktadır. Dolayısıyla mücadelecisi bir kişiliğe sahip olan Ş.Y.Ş. bu gerçeklik algısı doğrultusunda mücadele etmesi, yaşayacağı zorluklara ezilerek büzülerek de olsa göğüs girmesi ve korkularından sıyrılması gerektiği konusunda ikna olmuştur. Başka bir deyişle, Ş.Y.Ş.'nin örtünme kararını alabilmek için Ebeveyn benliğinin etkisini beklemiştir. Çünkü Yetişkin benlik tek başına hareket edememektedir. Bunun nedeni Yetişkin benliğinin, Ebeveyn benlik annenin de örtünmesi sonucunda baskın çıkana kadar ne Ebeveyn benliğini ne de Çocuk benliğini reddedememiş olmasıdır. Bu karma durum ancak ailenin yaşam tarzını değiştirmesinden sonra sona ermiştir.

Ş.Y.Ş. ayna karşısındaki mücadelesinin sonunda başörtüsüyle annesinin yanına gider. Annesi kızını görünce telaşlanır. Kızına, bu karar acele etmemesini, bir daha açmayacağına gerçekten inandığı zaman başını örtmesini söyler. Annenin bu tavrı dikkate değerdir. Çünkü kızına Ebeveyn

benlik durumunda yaklaşmaktadır. Dolayısıyla yukarıda da bahsettiğimiz gibi anne artık bir Ebeveyn benlik figürü haline gelmiş, kızına bu yönde tutarlı mesajlar göndermekte ve onun davranışlarına yön verecek telkinlerde bulunmaktadır: “Erken davranma istiyorum. Öyle bir hale gel ki bir daha açmayasın. Ufak tefek şeyler olur etraftan. Ağırına giden sözler olur, bir daha yapamazsın diye korkuyorum! İyice kuvvetli ol ondan sonra yap!”

Ş.Y.Ş. kendinden emindir: “Anne kuvvetliyim.” Bu konuşma üzerine evden çıkarlar. Ancak Ş.Y.Ş.’nin başı önündedir. Ancak sevinç, huzur ve gurur duymaktadır. Ş.Y.Ş., o günden sonra başını açmaz.

Ş.Y.Ş.’nin bu kararı alana kadar geçirdiği süreçlerdeki dönüm noktalarını şu şekilde özetleyebiliriz: Ş.Y.Ş. öncelikle Ebeveyn benliğine dayanarak ailesinin hayat algısını benimsemiştir. Cumhuriyetçi ve laik bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ş.Y.Ş.’nin ailesi bu dönemde modern bir yaşam tarzı sürmektedir. Ş.Y.Ş. de bu hayat algısını benimseyerek çağdaş ve batılı bir birey olarak yetişmiştir. Ancak aile diğer yandan mazbut yapısını korumuştur. Ş.Y.Ş. okula getirip götürecekt kimse olmadığı için eğitimine ortaokuldan sonra devam edememiştir. Dolayısıyla Ş.Y.Ş. Ebeveyn benliğinin gönderdiği “karma” mesajlar nedeniyle Ebeveyn benliğini oluşturma sürecini sağlıklı olarak tamamlayamamıştır. Okuldan alınışıyla da ailesinin ona sunduğu dışında gerçeklerle karşılaşma süreci kesintiye uğradığından Yetişkin benliği etkinliğini yitirmiştir. ağabeyi, Ş.Y.Ş.’nin farklı bir gerçeklik algısıyla tanışmasını sağlayarak Yetişkin benliğini harekete geçirmiştir.

Ailesinin kendisine sunduğu dışındaki gerçeklik olan Risale-i Nur ile karşılaşmış ve kendi ‐hayat senaryosu‐nu belirlemiştir. Ağabeyin geçirdiği değişim, ř.Y.ř.’nin İslami hayata dđnmesi yđnünde de etkili olmuştur ve ř.Y.ř.’nin içinde bulunduğu kapalı aile yaşantısının dışındaki gerçekliklerle karşılaşmasına olanak sağlamıştır. ř.Y.ř. ağabeyinin isteğiyle Risale-i Nur derslerine katılmış ve İslami yaşam tarzına ilgi duymaya başlamıştır. .Bir sđre Ebeveyn benliğinin o sırada daha baskın olan ‐modern‐ tarafının etkisiyle ağabeyini dikkate almasa da, ř.Y.ř. katıldığı Risale-i Nur dersleri sayesinde bu konudaki sorgulamalarına bulduğu yanıtlarla ۆrtünme fikrine ve İslami hayata yakınlaşmış ve bu derslerde bulduğu yanıtlar sonucunda bundan sonraki hayatını İslam’a gđre dđzenlemeye karar vermiştir. Bu noktada Yetişkin benliğinin etkin olduğu sđylenebilir. Ancak ř.Y. ř. bu kararını hayata geçirebilmek için ailesinin de İslami yaşam tarzını benimsemesini beklemiştir. Ancak anne ve babasının destek ve onayını aldıktan sonra ۆrtünme kararını gerçekleştirebilmiştir. ř.Y.ř. ancak annesi ۆrtündükten sonra sonra ۆrtünme kararı alabilmiştir. Dolayısıyla ř.Y.ř.’nin ۆrtünme kararı Yetişkin benlik durumunda değil; Ebeveyn benlik durumunda verilmiştir. Geçirilen sđreler gđz ۆnünde bulundurulduğunda Yetişkin benliğin de etkin olduğu gđzlemlense de Yetişkin benlik sadece Ebeveyn benliğin gereklendirilmesi için kullanılmıştır. ř.Y.ř. ancak Ebeveyn benliğinin onayıyla harekete geçebilmiştir.

Bölüm 3: Neden açıldınız?

Örtünme kararı alınırken geçirilen yapısal süreçler belirlendikten sonra, bu bölümde, Etkileşimsel Analiz'in ortaya koyduğu kuramsal çerçeve aracılığıyla, 30 yıl örtüldükten sonra, başını açmaya karar veren E.A.'nın açılma kararı detaylı olarak incelenecektir. Milli Görüş'ün kurucularından bir doktorun kızı olan E.A., Müslüman Kadınlar Derneği Cemiyet-i Nisa'nın on yıl başkanlığını yapmıştır. Eşi ise Almanya'daki ilk İslam Koleji'nin kurucularındandır. E.A. 30 yıl başını kapattıktan sonra, açılmaya karar veriyor. Bu kararına "İslam siyasallaştığı için türbanını çıkardı." gibi siyasi sebepler yüklense de; o, kendisiyle yapılan röportajda kararının siyasi olmadığını, bu kararı vermesindeki asıl sebebin dini anlayışının değişmesi olduğunu söylüyor.

E.A., İstanbul'da doğar. Yedi aylıkken, doktor olan babasının ihtisası için ailece Almanya'ya yerleşirler. Babası, Almanya'ya geldikten sonra orada Müslümanların haklarını koruyacak bir dernek kurmak ister. Cemaatte önemli isimlere olan yakınlığı sonucunda 1976'da Milli Görüş'ü örnek alıp bir dernek kurar.

Aile yapısı ve gündelik hayat da babanın bu duruşuna göre şekillenmiştir. "Eski İstanbul güzellerinden" olan anne de otuzlu yaşlarında evlendikten sonra eşine duyduğu aşktan dolayı örtünmüştür. E.A. şöyle ifade ediyor bu durumu: "Babamı çok seviyordu ve sevgi için her şeye razıydı." E.A.'nın, annesinin örtünmeye sevgi için "razı olduğunu"

belirtmesi annenin verdiği bu kararın yetişkin benlik durumunda alınmamış olduğunun belirtisidir. Bu durumda annenin, sevgi için yani ocuk benliğinin isteklerine cevap verebilmek için kapandığını söyleyebiliriz. Ancak bu karar Yetişkin benlik durumunda içinde bulunulan gerçeklik kavranıp nasıl davranılması gerektiği düşünülerek verilmiştir. Dolayısıyla Yetişkin benlik, ocuk benliğin isteklerine cevap vermek için kullanılmıştır. E.A., babanın düşünce ve inançlarının hüküm sürdüğü; annenin de ocuk benliğinin etkisiyle kabullendiği ve sorgulamadan yeniden ürettiği bir aile yapısı içine doğmuştur. Baba, Ebeveyn benliğinin etkisiyle sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir dünya görüşüne sahiptir. Bu hayat görüşü eşi tarafından sorgulanmadan sevgi uğruna işelleştirilmiştir. E.A. da doğumundan itibaren kesin ön kabullere sahip tutarlı bir Ebeveyn benlik figürüyle etkileşim içine girmiştir. Ev yaşamında, anne baba çocuklarına karşı ilgidir. Baba çocuklarına sevgi göstermekten kaçınmamakta ve onlarla vakit geçirmektedir. Evde her akşam beraber Kur'an okunmaktadır. İşlami doğruların gündelik hayatın her noktasına sızdığı hayat seyrinde "atıf mekanizması" işlemektedir. Dolayısıyla E.A. başka biri olmak ihtimalini aklından bile geçirmemektedir. En temel yaşam motivasyonu olan "okşama" elde etmek için çok küçük yaşlarda başlayan Yetişkin benlik ise ailenin kızları için kurdukları "hayat seyri" içinde eksik kalmıştır.³⁶ çünkü "okşama mekanizması" ebeveynler ve E.A.'nın uyumlu ocuk benliği arasındaki "etkileşim"ler sırasında sağlanmaktadır. Bu "etkileşim"ler, E.A.'nın "okşama" elde edebileceği tek merci olarak anne ve babasını görmesine

---

³⁶ Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990, s.12

sebeap olmuş ve ‘‘tamamlık’’ duygusunu bir tek onlardan alabileceği bilgisini yaratmıştır. Bu nedenle E. A. da onları taklit ederek ve onların istedikleri gibi olarak, anne ve babasının geręekliklerini dūřunmeden içselleştirmiştir.

Yetiřkin benlik özünde; ebeveynlerimizden ęrendiklerimiz ve kendi hissettiklerimiz dışında bir dūnya kavrayışı peşindedir. Çocuęun okula başlaması ve artık tam anlamıyla sosyal ortamlarda yer edinmesiyle başka başka uyaranlarla karşılaşıp onlarla ‘‘etkileşim’’ içine girdikçe önyargılar tam anlamıyla değişmese bile dūnyayı algılayış belli lde bağımsızlaşabilir. ocuk durumu anlama ve duruma göre davranma yetisini geliştirmeye başlar. Ancak bu örnekte, ebeveyn ‘‘atıf’’ ve ‘‘yasak’’larının kuvvetli oluşu ocuk benlikte sadece belli belirsiz bir rahatsızlık yaratmaktan öteye gidememektedir.³⁷ Ancak bu da tekinsiz bir durumdur ve kelimelere dökülmesi veya sorgulanması Ebeveyn benlik tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla E.A. yine kendini güvenli ve tutarlı bulduğu Ebeveyn benliğin kollarına bırakacaktır.

E.A. ailesinden sevgi ve ilgi görmekte; onların ona ‘‘atfettiği’’ özellikleri içselleştirip yeniden ürettikçe ‘‘okşanmaktadır’’. Bu noktada ebeveynlerle -özellikle baba ile- kurulan ilişki ‘‘etkileşim’’ler açısından çocuğun ailenin doğrularını sorunsuzca benimsemesini sağlamaktadır. Çünkü E.A. kendini bu ‘‘etkileşim’’ler sırasında ‘‘tamam’’ hissetmektedir.

---

³⁷ ‘‘İtiraz etmek aklıma gelmedi.Tartışalım , araştırılm böyle bir şey söz konusu bile değildi. Ama kendimi iyi hissetmedim. Çünkü o zaman çevremizde, okuduğum okulda başka Müslüman yoktu. Yani yeni halimle çok göze çarptım.’’

E.A. on iki buçuk yaşında örtünür.³⁸ Annesi eline bir eşarp tutuşturur, bunun üzerine hiç konuşmadan kapanır. Uyumlu Çocuk benliğiyle, ailesinin kendisine dair aldığı “karar”a itiraz etmemiş; bunu sorgulanmaz ve karşı çıkılmaz tek doğru olarak kabul etmiştir. Çocuk ailesinin değiştirilemez gerçekliğine sorunsuzca uyum sağlamaktadır. Zaten aile kızlarının başka gerçekliklerle karşı karşıya gelmesine izin vermemiş ve vermeyecektir. E.A., kız okuluna gönderilmiş, okula babası tarafından bırakılmış ve babası tarafından alınmış, arkadaşlarında kalmasına, onlarla yakın ilişki kurmasına izin verilmemiştir. Ailesinin kendisi için uygun gördüğü yaşam tarzına itiraz etmemektedir; çünkü kendisi de Ebeveyn benliğinin etkisiyle bu hayat tarzının tek doğru olduğuna fazlasıyla inanmaktadır. Ebeveynlerinin - özellikle baba- tutum ve tavırları çocuğun dünyayı algılayışında fazlasıyla yer kaplamaktadır. E.A. evde kendini “tamam” hissederken, dışarıda okulda ve sınırlı sosyal hayatı içinde diğer insanlardan sevgi talep etmemekte, onlarla yakın ilişkiye girmemekte ve insanlara güven duymamaktadır.

E.A. örtünmüştür. Bu, hayatındaki ilk dönüm noktasıdır. Bu kararın hayata geçmesiyle, E.A.’nın küçük yaşlardan itibaren belirlediği “hayat senaryosu” pratiğe çevrilmiştir. Bu, genç E.A.’nın Yetişkin benliğinin - elindeki tüm bilgileri kullanarak- hayatının akışına dair kararı bilinçli ya da bilinçsizce vermiş olduğuna işarettir. Zira E.A. duyduğu rahatsızlığa rağmen itiraz etmemiştir. Çevrede, okuduğu okulda başka Müslüman olmadığından yeni haliyle çok göze batmış, daha görünür hale gelmiştir. E.A. bu

---

³⁸ “12.5. ergenlik çağına girdim annem bir eşarp verdi bana. Hiç konuşmadan kapandım.”

durumdan duygusal olarak rahatsız olmasına rağmen örtünür. Çünkü dünyasında konuşmak, araştırmak gibi Yetişkin benliğin alanına giren tavırlara yer yoktur. On iki buçuk yaşında olmasına rağmen Yetişkin benlik, olan biteni sorgulama görevini yerine getirememektedir. Bu noktada E.A. uslu Çocuk benliğinin etkisiyle davranmaktadır.

Ebeveyn “atıf” ve “yasak”ları ile belirlenen “hayat senaryosu” E.A.’nın hayatında kırklı yaşlarına kadar etkili olmuştur. E.A.’nın, her çocuk gibi içinde taşıdığı duygulanımları ve özgür davranışları ile ebeveynlerinin uyguladığı “atıf” ve “yasak”lar arasında bir tutarsızlık vardır. E.A., bir yandan örtünmekten rahatsızlık duymakta, diğer yandan bu rahatsızlığını dile getirememektedir. Çünkü Ebeveyn benliği, örtünmesi gerektiğini içselleştirmiştir. Bu çelişkili durumdan kurtulmak için çocuğun iç dünyasını tutarlı bir hale getirmek adına bir seçim yapması gerekmektedir. Bu tutarsızlık çocuğu bir karar vermeye itmiştir. E.A. da fazlasıyla etkili olan uyumlu Çocuk benliğinin etkisiyle ebeveynlerin isteklerine tümüyle uymak yolunda bir hayat senaryosu belirlemiştir. Bu hayat senaryosunda aile çok etkilidir. Aile çocuğun dış gerçeklikle karşılaşması ve bağımsız bir Yetişkin benlik kurması için gereken imkânlarını elinden almıştır.

Ailenin bu tutumunu büyük ölçüde “atıf” olarak adlandırabiliriz. Çocuğa ne yapmaması gerektiğinin söylenmesinden çok ona nasıl olması gerektiği sessiz ve derinden aşılannmıştır. Evde her akşam baba tarafından Kur’an okunmaktadır. Çocuğun Ebeveyn benliğinin gördüklerini ve duyduklarını içselleştirmesi yoluyla kurulduğundan E.A. her akşam Kur’an

okunmasına şahit olduktan sonra bu durumu gündelik hayatın bir parçası olarak algılamaktadır. Aynı zamanda babasından Kur'an okumayı öğrenmektedir.³⁹ Zaten baştan içselleştirdiği bu yaşam tarzı içinde çocuk hayatının diğer aşamalarında da sorgulama gereği duymamaktadır.

Baskı uygulanmamış ya da mevcut baskı çocuk tarafından olağandışı bir durum olarak algılanmamıştır ve hissedilememiştir. Çocuk, verili yaşam düzeni içinde kendine yer edinmekte ve uyum sağlamaktadır. Ailenin zorlayıcı olmayan ve destekleyici tutumu da E.A.'nın kapalı dünyasının dışında olup biteni görmesine engel olmuştur. Zira örtünmeye başladığında E.A. bir anda katı ve sınırları çok kesin bir süreç içine girmemiştir. Başörtüsüne yavaş yavaş alışmasına ailesi tarafından özen gösterilmiştir.⁴⁰ E.A., bir kız okulunda okuduğundan okulda örtünmemektedir. Önceleri erkek öğretmenlerin derslerinde de kapanmamaktadır ya da kapansa bile bu konuda özenli davranmamaktadır. Ancak zamanla okulda kız arkadaşlarının arasında da örtünmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu pratik, hayatının bir parçası haline gelmiştir. E.A., yaşamının ilk yıllarında olduğu gibi ailesinin ona sunduğu doğruları tek ve değişmez doğrular olarak kabul etmiş ve bunları uygulamaya ve uyguladıkça "okşama" elde etmeye alışmıştır. Özellikle bu düzende, baba rol modeli olarak seçilmiş ve onun mutlu olacağı davranışlar tekrarlanarak bir yaşam seyri haline getirilmiştir. Bu Berne'in *Games people play* isimli kitabında bahsettiği "Tamam olabilirsiniz,

---

³⁹ "12-13 yaşındaydım, babam her akşam Kuran'ı açıyordu. Bir sayfayı beraber okuyorduk. Aslında bir yandan dernek, bir yandan iş, çok meşguldü. Ama yine de bize zaman ayırıyordu. Çünkü insan sevdiğiyle haşır neşir olmak ister. Ve ne olursa olsun zaman bulur."

⁴⁰ "Kız lisesine gidiyordum. Ama erkek öğretmenlerimiz vardı. Önceeri onların derslerine girerken de başımı kapatmıyordum. Zaten kapatsam da saçlarımın yarısı açık yarısı kapalı oluyordu. Mesele, bu başörtüsüne yavaş yavaş , yumuşak bir şekilde alışmamdı."

eğer...” isimli oyunun karşılığıdır. Bu da, çocuğun çok küçük yaşlardan itibaren “okşama” elde etmek için ebeveynleriyle koşullu bir ilişki içine girmiş olduğuna işaret eder. Çocuk kendisinden beklenen şartları kendi gerçekten istemese de yerine getirdiği ölçüde daha huzurlu ve mutlu olacağını anlamış ve belirlediği “hayat senaryosu”na bağlı olarak buna göre bir “hayat seyri” içinde yer almıştır. Başörtüsüne yavaş yavaş alışması gibi bir seyir izlenmiştir. Bu durum, örtünmenin cesaretlendirici, güven besleyen, beklenti taşıyan bir tavır olarak aile tarafından sunulduğuna göstermektedir. Bu elbette ailenin çocuk için doğru olduğunu düşündüğü yaşam şeklidir. Ama bu kararda çocuğun katkısı olmamıştır. Zaten, çocuğun yaşamı her anlamda düzenlenmiş ve ailenin olmasını istedikleri kişiye ulaşması için planlanmıştır. Bu noktada E.A.’ya ailesi tarafından erkeklerin uzak durulması gereken ve zarar verebilecek varlıklar olduğuna dair bir düşünce aşılanmıştır. Bu durum, aslında E.A.’nın erken yaşlarda belirlediği “varoluş pozisyonu”yla da yakından ilgilidir.

Etkileşimlerin temel sebebi sayılabilecek “okşama açlığı” sonucunda “varoluşsal” olarak konumlanmış bir “hayat düzeni” ortaya çıkar. Bu “varoluşsal pozisyonlar”; kişinin kendine ve başkalarına karşı beslediği genel duygulardır. E.A.’nın dış dünyaya karşı güvensizliği, çocuğun, ilk “varoluşsal pozisyonu” olan ve kişilerin edim ve iktidarlarından ayrı olarak karşılıklı güven ve iyi niyeti besleyen “ben tamamım, sen tamamsın” pozisyonundan uzaklaştığına ve dış dünyaya karşı “ben eksikim, sen eksiksin” pozisyonuna geçtiğine işaret eder. Ancak dikkat çekici olan, çocuğun aile içindeki pozisyonunun “ben eksikim, sen tamamsın” olmasıdır. Bu

pozisyonda çocuk “okşama kaynağı” olan anne ve babasından -ki bu örnekte kişi evlenene kadar tek “okşama kaynağı” ebeveynlerdir.- “okşama” ve onay elde edebilme arzusunu hayatının merkezine yerleştirmiştir. “Hayat senaryosu” da ebeveynlere tabi olarak belirlenmekte ve onların istediği yönde bir davranış bütünü geliştirilmektedir. Ancak çocuk, Yetişkin benliğini diğer insanlardan “okşama” elde etmek yönünde geliştirememiştir. Rol modeli olan baba hem taklit edilmekte, hem de “okşama” elde edebilmek amacıyla onun istediği gibi davranılmaktadır. Çocuk ve ebeveynler arasında “Tamam olabilirsin, eğer...” oyunu oynanmaktadır. Ve çocuğun benliği büyük ölçüde Ebeveyn benlikten oluşmaktadır. Bu nedenle de çocuk dış dünyaya karşı tek başına kaldığında bu “eksik” konumunun etkisi artmakta ve ailesi tarafından kendisine öğretildiği gibi dış dünyaya karşı güvensizlik barındıran bir tutum geliştirmektedir. Bu tutumu, diğer gerçekliklerle yüzleşme aşamasına gelememesine sebep olmuş ve dolayısıyla Çocuk benliğin ve Ebeveyn benliğin sorgulanması ve Yetişkin benliğin süzgecinden geçirilerek bir sonuca varılması yönünde eksik kalmıştır. E.A., Yetişkin benliğinin gelişimi için sosyal hayatta tek başına olamamıştır. E.A. bu durumu şöyle ifade eder: “Dünyadan haberim yoktu. Hayatım ev ve okuldu. Arkadaşlara falan gitmem yasaktı. Annemle babamın gözleri hep üzerimizdeydi.”

E.A.’nın yaşamı küçük yaşlardan itibaren aynı doğrultuda ilerlemiş. Liseden mezun olduktan sonra, yirmili yaşlarının başında aslında babası tarafından istenen ve teşvik edilen bir evlilik yapmıştır. O dönemde, içinde bulunulan çevre içinde görücü usulü evlilik yaygın olduğundan E.A., tıpkı

kapanmayı doğal karşıladığı gibi, evlilik kararını verirken de uyumlu Çocuk benliği ile davranmış; ailesinin kararlarını aynen uygulamıştır. Ancak dikkat çekici olan, görünürde kendisine düşünme ve karar verme şansı tanınmış olması ve baskı uygulanmamış olmasıdır. Aslında E.A. çocukluğunda belirlediği hayat senaryosu ile davranmaktadır ve ailesinden -özellikle babasından- “okşama” alabilmek için zaten beklenen kararı vermeye hazırdır. Yetişkin benliğin gelişmesi için gerekli olan sosyal hayatta yer edinme evresi hep eksik kalmış olduğundan, kendi yaşadığı dışındaki gerçeklikleri sınaması mümkün değildir. Hatta bu evlilik kararını verirken de, Yetişkin benliğini devre dışı bırakmıştır: “Neyse liseyi bitirdim, üniversiteye başlamadan evlenme konusu açıldı yine. Dediler ki, sen en iyisi istihareye yat... Her akşam namaz kılıyor, dua ediyor ve yatıyordum. Sabahları babam gelip soruyordu. Ne rüya gördün?”

E.A. evlilik kararı vermek için istihareye yatarak, Yetişkin benliğini devre dışı bırakmıştır. Sonunda bir gece eşini rüyasında görür ve bu rüyasını babasına anlatır. Bunun üzerine evlilik hazırlıkları başlar. E:A.’nın ifadesiyle “ne olduğunu anlayamadan” evlenirler ve 6 çocukları olur.. E.A.’nın bundan sonraki yaşamı da bu evlilik seyri içinde düzenlenmiştir. İslam’daki mühim şahsiyetlerin isimlerini verdiği altı çocuk annesi, Müslüman kadınlar derneği başkanı, örnek Müslüman kadın... Bu noktada, “cinsel rol senaryo”larından bahsetmemiz yerinde olacaktır. Evlilik fikri ilk ortaya çıktığında E.A. henüz 16-17 yaşlarında lise öğrencisidir. Eşi de bu sırada üniversitede okumaktadır. Ailesi kızları okumak istediğinden önce “hayır” der. Ancak eşinin ailesi ısrarcıdır ve babası da bu evliliğe sıcak

bakmaktadır. Liseyi bitirdikten sonra bu konu tekrar gündeme gelir. Ve evlilik hazırlıkları başlar. Evlilik kadına yüklenen belli özelliklerden biridir toplum içinde edinilebilir diğer konumlar arasında en önceliklisidir. “Kadın senaryosu”na göre düzen gereği kadının evlenmesi daha makbuldür ki bu örnek aynı zamanda dini gerekçelerle de süslenmektedir. Kadın, evlenmeye karar verirken bile Yetişkin benliğini devre dışı bırakacak, okumak istiyorsa okumaktan vazgeçecektir. Güçlü ve rasyonel olmaktan kaçınacak ve adeta erkeği tamamlayan bir rol üstlenecektir. E.A. ailesi dışındaki insanlarla olan ilişkisinde “varoluşsal” olarak “ben tamamım, sen eksiksin” konumundadır. E.A.’ya başkalarını sevmek ve onlardan “okşama” beklemek yasaklanmış olduğundan, evlenirken de eşini tanıması ve sevmesine gerek kalmamıştır. Ayrıca, karar verirken Yetişkin benliğin çalıştırılmamış olması da anımsayabileceğimiz gibi “şuursuz senaryo” nun varlığına işaret etmektedir.

E.A., senaryoyu layığıyla hayata geçirmiş, evlenmiş, altı çocuğu olmuştur. Çevrede örnek bir aile tablosu sergilerler. Kırk iki yaşındadır. Mutludur. Ama bir şey eksiktir. E.A.’nın kendini bulma vakti gelmiştir. Doğal çocuk benliği artık sesini duyurmak istemektedir. Doğal. Yaşadıkları da kadın olarak kimliğini bulabilme çabalarıdır. Bu çabalar sonunda tüm yaşam seyrini değiştirmeye karar verir. Dini anlayışı değişir, eşinden boşanır. Değişiminin bir diğer halkası da başını açmak olmuştur. Peki böylesine bir değişim nasıl gerçekleşmiştir?

E.A. üç farklı olaydan etkilendiğini anlatıyor. E.A. kulağına çalınan bir İrlanda müziğinden etkilenir. Duyduğu müzik “ruhuna değer”, babasına karşı “özlem ve üzüntü” hisleri duymasına sebep olur. Aynı zamanda onu

rahatlatır. Bu durum, E.A.’nın, Çocuk benliğini geri çağırdığına işarettir. Şimdiye kadar baskın olan Ebeveyn benliğinden farklı daha doğal ve duygulara dayalı bir ruh halidir bu. Ve merak eden Çocuk benliği -doğal Çocuk benlik- E.A.’nın İrlanda’ya seyahat yapmasına ve döndüğünde de İrlanda dansına başlamasına sebep olur. Bu şekilde, sonuncu “hazsız senaryo”yu yıkıp, o zamana kadar yasak olanı gerçekleştirerek E.A. hislerini ve bedenini keşfedecektir. İrlanda müziği ve setdancing E.A.’yı mutlu eder. Bu sayede kendini güçlü hissetmeye başlar. Dans vücudunu harekete geçirir ve onu rahatlatır. Dolayısıyla E.A. Çocuk benliğin alanına giren bedenini tanıma ve bundan haz alma sürecini kırklı yaşlarında yaşamıştır. *Bana bir şey oldu* diye ifade ediyor E.A. bu durumu. Bunun akabinde, E.A. İrlanda’ya lisan okuluna gider. Bu hayatında ilk kez, yalnız başına bir yere gidişidir. Burada istediği gibi bir hayat yaşar. Ve bu deneyimden çıkardığı sonuç, hayatı yaşama eksikliği içinde olduğudur.

E.A. ikinci neden olarak bir erkekle karşılaşmış olmasından ve bu kişinin ona babasını hatırlattığından bahsediyor. Babasının kendine hissettirdiği güven ve iç huzurunu bu kişiyle de yaşamıştır. Bu durum, baba figürünün önemini vurguluyor. Ancak daha önemlisi E.A.’nın bu döneme kadar böyle bir sevgiyi başka insanlarda bulabileceği ihtimalini yok saymış olmasıdır. Bu durum E.A.’yı sarsar. Hissettiklerini eşiyile paylaşır. Ve boşanmaya karar verirler. E.A. bu kişiyle arasında cinsellik olmadığını üstüne basarak belirtmektedir. Bu vurgu, Ebeveyn benliğinin bir tutumu olarak ortaya çıkmaktadır: “Babamla beraber hissettiğim güveni ve iç huzurunu bu şahısla da yaşadım. Bu da beni o kadar sarstı ki! Sakın yanlış

anlaşılmasın öyle aramızda cinsellik falan kesinlikle yok. O benim arkadaşım...”

E.A., değişimini sağlayan olaylar zincirinde son olarak okuduğu bir kitaptan bahsediyor. Bu kitap kendi deyimiyle şuurunu açmıştır ve kendini ve çevresini tanıma yeteneği kazanmasını sağlamıştır. Bu cümleler Yetişkin benliğin işlevlerini yerine getirmeye başladığını göstermektedir. E.A., okuduğu kitabın adını vermekten kaçınsa da; kitabı okuduktan sonra korkularından sıyrıldığını, aydınlandığını söylüyor. E.A., Yetişkin benliğiyle muhakeme yaptığında “hayat pozisyonu”nu sorgulamaya başlar. Katıldığı dans kursunda 4 kadın ve 4 erkeğin karşı karşıya durarak çeşitli formlarda dans ettikleri -setdancing- dans sırasında ilk kez erkeklere yaklaştığını anlatmaktadır. Bunun üzerine erkeklerden hiçbir kötülük gelmeyeceğini anladığını belirtmektedir. Bu sırada E.A. kırklı yaşlarındadır ve hala örtünmektedir. Bu durum E.A.’nın hayatının büyük bir bölümünde “ben eksikim, sen eksiksin” pozisyonunda olduğuna ancak vardığı bu sonuçla “ben tamamım, sen tamamsın” pozisyonuna geçmiş olduğuna işaret etmektedir. Önceleri kendine ve dış dünyaya karşı güvensiz; günah işleme potansiyelini temel alan, korku üzerine kurulu bir tavır içindeyken E.A. artık kendine ve diğer insanlara karşı güven beslemeye başlıyor ve sorumluluk bilincini yaşamının merkezine yerleştiriyor. Allah’la arasına başkalarını sokmamaya karar veriyor. Bu da Yetişkin benliğinin aktive olması sonucu ortaya çıkan bir farkındalık durumu olarak Ebeveyn benliğini ve Çocuk benliğini yok saymadan kendine bir yol çizmekte olduğuna işaret ediyor.

Bu tutum onun 30 yıl boyunca tartışmasız kabullendiği Kur'an'ı ve din anlayışını sorgulamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda E.A. Kur'an'ı bir tavsiye kitabı olarak görmeye başlar. Ve İslamiyet ve Kur'an'ı ayrı bir yere Şeriatı ayrı bir yere koyar. “Kur'an'ın kanunlaşması sonucu ortaya çıkmış yorumları kabullenmektense Allah'la arasına kimseyi sokmayıp” bu meselelerde kendi sorumluluğunu alarak kendi anlayışını geliştirmeye başlamıştır. Bu noktada E.A., bireyselleşmiş ve kendilik kazanmıştır. Dini konularda bile kendi çıkarımları sonucunda vardığı doğruları hayata geçirmeye karar vermiştir. Artık Allah ile kurduğu ilişki de nitelik değiştirmiştir. Bu konuya da Yetişkin benliği ile yaklaşmaktadır. Bu sırada E.A. başörtüsünü de sorgular. “Bir bakayım türbanı çıkarırsam ne olur” diye düşünür önce... Aslında ilk çıkardığında kararı kesin değildir. Yaşayarak artı ve eksileriyle tartarak karar vermektir amacı. E.A. açılır ve bir daha örtünmez.

Bu örnekler kısaca E.A.'nın -geç de olsa- Yetişkin benliğini geliştirdiğine işaret olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla bu benlik, dış gerçekliklerle yüz yüze gelmek sonucu ortaya çıkmakta olduğundan E.A. yaşadığı olaylar sonucunda dönüşmeye başlamış ve hayatı açısından önemli kararlar almıştır. E.A.'nın Yetişkin benliğini geliştirmiş olmasında öncelikle doğal Çocuk benliğini bastırmaktan vazgeçip onun isteklerine kulak vererek kendini, bedenini ve dış dünyayı keşfetmeye başlamış; ve bu süreç sonucunda kendine ait sonuçlara varmıştır. Değişimi hazırlayan süreçte E.A.'nın bir çocuk kadar heyecanlandığını, bedenini ve ruhunu yeni tanımaya başladığını görüyoruz. Bu süreçte karşısına ona babasını hatırlatan

ve babasına benzediği için onu çok etkileyen bir erkek çıkar. İşte E.A. yaşamakta geç kaldığı süreçleri geçirirken kendine yeni bir baba dolayısıyla yeni bir Ebeveyn benlik figürü bulmuştur. Bu Ebeveyn benlik figürü şimdiye kadar tanıdığı iki erkek olan babası ve eşinden farklı olarak onu özgür bırakmakta ve desteklemektedir. Ona, karşılık beklemeden sevgi vermektedir. E.A. olmak istediği kişi olmuş ve kendi hayatına dair kararlar vermeye başlamıştır. E.A. bunu şu kelimelerle ifade ediyor:

“Velhasıl bu dans, bu şahıs ve bu kitap o kadar güç verdi ki bana her şeyi devirdi. Artık aydın yaşamak istiyorum, kendi hayatım için sorumluluk hissetmek istiyorum, kendime karşı iyi olmak istiyorum.”

E.A.’nın geçirdiği değişimi kısaca özetlemek gerekirse E.A. 42 yaşına kadar Ebeveyn benliğinin etkisinde bir yaşam sürdükten sonra yaşadığı çeşitli psikolojik süreçler sonucunda kendi yaşam tarzı dışında bir gerçeklik anlayışıyla karşılaşmıştır. Bu onun Yetişkin benliğini harekete geçirmiştir. Değişim, içinde bulunduğu hayatı başka hayatlarla karşılaştırarak sorgulamaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu noktada o zamana kadar önemsemediği, içinde merakı, yaratıcılığı ve yaşama arzusunu barındıran doğal Çocuk benliğinin sesine kulak vermiştir. Ve onun istek ve arzularına göre davranmaya başlamıştır.. Bu süreçler sonunda E. A. hayata bakış açısını yeniden kurmuştur.

E.A.’nın Ebeveyn benliğinin içeriğini oluşturan dini yargıları da dönüşüme uğramıştır. Ve -yaşam tarzının belirleyicisi olan- başörtüsünü takmamaya karar vermiştir. Ancak E.A.’nın değişiminde etkili olan sorgulama sürecinde tanıştığı bir erkektir. Karşısına babasına benzediği için

onu çok etkileyen bir erkek çıkmıştır. E.A. yaşamakta geç kaldığı süreçleri geçirirken kendine yeni bir baba dolayısıyla Ebeveyn benlik figürü bulmuştur. Bu ebeveyn benlik figürü şimdiye kadar tanıdığı iki erkek olan babası ve eşinden farklı olarak onu özgür bırakmakta ve desteklemektedir. Bu da E.A.'nın olmak istediği kişi olmasına ve kendi hayatına dair kararlarını kendi başına vermesine olanak sağlamıştır.E.A. İslam anlayışını değiştirmiş, açılmış ve eşinden boşanmaya karar vermiştir. E.A.'nın yaşadığı değişimde babasına benzeyen bir erkek figürünün etkili olması dikkat çekmektedir. E.A. yeni Ebeveyn benlik figürünün etkisiyle davranmaktadır. Dolayısıyla açılma kararını örtünme kararı alırken olduğu gibi Ebeveyn benliğinin etkisiyle almıştır.

Sonuç

Türkiye’de örtünme/açılma üzerine yapılan tartışmalar genellikle büyük siyasi projelere bağlı olarak sürdürülmektedir. Örtünen kadınların şeriatın yeniden kurulmasına alet edildikleri ya da aile baskısıyla örtündükleri varsayılmaktadır. Bu anlayışa göre örtünme kişisel bir tercih sayılamaz dolayısıyla örtünme ancak Ebeveyn Benlik durumunda alınan bir karardır. Örtülüken açılma kararının ise “bilinçli olarak” ve özerk süreçlerden geçilerek dolayısıyla Yetişkin Benlik etkisiyle alındığı düşünülmektedir. Oysa bu çalışmada irdelenen biri açıkken örtünen diğer örtülüken açılan iki kadın da kararlarını Ebeveyn benlik durumunda almıştır.

Cumhuriyetçi ve laik bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ş.Y.Ş., önce uyumlu Çocuk benliğinin etkisiyle ailesinin modern hayat algısını benimsemiştir. İslami hayata yönelen ağabeyi, Ş.Y.Ş.’nin de farklı bir gerçeklik algısıyla tanışmasını sağlayarak Yetişkin benliğini harekete geçirmiştir. Ş.Y.Ş. bu konudaki sorgulamalarına bulduğu yanıtlarla örtünme fikrine ve İslami hayata yakınlaşmıştır. Ancak islami yaşam tarzını tamamen benimsemek ve örtünmek için ailesinin onayını beklemiştir. Dolayısıyla Ş.Y.Ş.’nin örtünme kararı Ebeveyn benlik durumunda verilmiştir. Geçirilen süreçler göz önünde bulundurulduğunda Yetişkin benliğin de etkin olduğu gözlemlense de Yetişkin benlik sadece Ebeveyn

benliğin gerekçelendirilmesi için kullanılmıştır. Ş.Y.Ş. ancak Ebeveyn benliğinin onayıyla harekete geçebilmiştir.

E.A. ise kırklı yaşlarına kadar, uyumlu Çocuk benliğinin etkisi altında İslami bir hayat sürerken; 42 yaşında kendi hayatı dışında bir gerçekliğin farkına varmıştır. Kendi hayatını başka hayatlarla karşılaştırarak sorgulamaya başladığında; Yetişkin benliği gelişmeye başlamıştır. Aynı zamanda doğal Çocuk benliğinin sesine kulak verip, istek ve arzularına göre davranmaya başlamıştır. Ebeveyn benliğinin içeriğini oluşturan dini yargıları da dönüşüme uğramış ve yaşam tarzının belirleyicisi olan başörtüsünü takmamaya karar vermiştir.

E.A.'nın sorgulama sürecinde tanıştığı bir erkeğin etkisi dikkat çekicidir. Babasına benzediği için onu çok etkileyen bu kişi E.A. yaşamakta geç kaldığı süreçleri geçirirken baba rolünü üstlenmiştir. Bu ebeveyn benlik figürü onu özgür bırakmakta ve desteklemektedir. Bu da E.A.'nın kendi hayatına dair kararlarını kendi başına vermesine olanak sağlamıştır.

İki kadın birbirinin tersi yönde iki karar almış olsalar da bu kararları alırken geçirdikleri süreçler ve hayat seyirlerinde belirleyici davranışların hangi benlik durumundan geldiği açısından bakıldığında paralellik göstermektedirler. Ebeveynler tarafından uygulanan yasaklar ve atıflar yoluyla iki kadın da hayat senaryolarını önce “ailelerinin istediği gibi olmak” olarak belirlemiştir. İki kadın da ilk gençlik yıllarında uyumlu Çocuk benliklerinin etkisiyle ailelerinin kendilerine sundukları gerçekliği sorgulamadan yeniden üretmişlerdir. (Bu noktada yapısal analizin işlerliği de ortaya çıkmaktadır.) E.A.'nın anne ve babasından onay ve sevgi almak

için küçük yaşlarda öğrendiği koşullu ilişki hayatının ileriki dönemlerine kadar devam etmiştir. Yeni bir hayat senaryosu ise yine başka bir baba figürüyle mümkün olmuştur. Aynı şekilde Ş.Y.Ş. de, ilk gençlik yıllarında, çağdaş bir yaşam tarzı süren ailesinin yaşam tarzına ayak uydurmuş bu durumu sorgulamamıştır. Ş.Y.Ş.'nin ailesi hem modern hem mazbuttur. Ş.Y.Ş. de baskın olan Ebeveyn benliği nedeniyle aynı anda ikisini de olmaya programlanmıştır. Dolayısıyla aldığı örtünme kararı ikisi arasında yaptığı bir seçimdir. Ancak Ş.Y.Ş.'nin Ebeveyn benliği o kadar baskındır ki bu seçimi yapabilmek için ebeveynlerinin bir seçim yapmasını beklemiştir. E.A.'nın da Ş.Y.Ş.'nin de hayatlarının yönünü değiştirmek için Ebeveyn benliklerinin onayına ihtiyaç duymuş ve bu onayı aldıktan sonra bu kararlarını hayat geçirebilmişlerdir. Dolayısıyla bireysel tercih olarak örtünmek ya da açılmak psikolojik olarak benzer gerekçelerle ortaya çıkabilir ve aynı yapısal çerçeve üzerinden anlamlandırılabilir. Türkiye'de, örtünme kararının "aile baskısı" ya da "çevre etkisi" sonucunda alındığı, açılma kararının ise daha bireysel ve özerk süreçler sonucunda alındığına dair genel kaniya rağmen bu çalışma aksi yöndeki her iki kararın da "aile" etkisinde yani Ebeveyn benliğinin izniyle alınabileceği sonucunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu iki örnekte örtünme ve açılma kararlarına mikro düzeyde bakılmıştır. Her iki kararın da özgür süreçler sonucunda alınmadığı sonucuna varılmıştır. Kemalist dogmaya direnmek için örtünmek de, islamcı dogmaya direnmek için açılmak da dogmatik kararlardır. Bu noktada etrafımızda bizi kuşatan hipotezlere karşı özgürlüğün yeniden tartışılması gerekmektedir.

Kaynakça

- 1- Aktaş, Cihan, *Bacıdan Bayana*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2005
- 2-Aktaş, Cihan, *Kılık, Kıyafet ve İktidar*, İstanbul: Nehir Yayınları, 1989
- 3-Aktaş, Cihan, *Tesettür ve Toplum (başörtülü Öğrencilerin Toplumsal Kökeni Üzerine Bir İnceleme)*, İstanbul: Nehir Yayınları, 1991
- 4-Arat, Yeşim, *The Patriarchal Paradox (Women Politicians in Turkey)* Londra ve Toronto: Associated University Presses, 1989
- 5- Atasoy, Gülay, *Nasıl Örtündüler?*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2004
- 6-Berne, Eric, *Game people play*, The psychology of Human Relationships, Penguin Books, London, 1964
- 7-Berne, Eric, *Principles of Group Treatment*, New York: Oxford University Press, 1966
- 8-Berne. Eric, *Transactional Analysis in Psychotherapy, A Systematic, Individual and Social Psychiatry*, New York: Grove Pres Inc., 1961
- 9-Bora Tanıl, *Türk Sağının Üç Hali (Milliyetçik, Muhafazakarlık, İslamcılık)*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1998
- 10-Çakır, Ruşen, *İtaat ve Direniş arasında İslamcı Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000
- 11-Erskine, Richard, *Theories and Methods of an Integrative Transactional Analysis, a volume of selected articles*, TA Press, 1997
- 12- Göle, Nilüfer, *Melez Desenler*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002
- 13-Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları, 1992

- 14-Göle, Nilüfer, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri (İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması)*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000
- 15-Göle, Nilüfer, *Yeni Sosyal Hareketler ve İslamcılık*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000
- 16-Harris,Thomas A., *I am ok, You are ok*, London: Arrow Boks, 1995
- 17-Karabıyık Barbarosoğlu, Fatma, *Şov ve Mahrem*, İstanbul:Timaş Yayınları, 2006
- 18-Ramazanoğlu, Yıldız, *İkna Odası*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2003
- 19-Sever Metin, *Türban ve Kariyer*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006
- 20-Steiner, Claude, *Scripts People Live, Transactional Analysis of Life Scripts*, New York: Grove Press, 1990
- 21-Stewart, Ian, *Key Figures in Counselling and Psychotherapy Eric Berne*, London: Sage Publications, 1999
- 22-Şişman, Nazife, *Başörtüsü Mağdurlarından Anlatılmamış Öyküler*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004
- 23-Şişman Nazife, *Kamusal Alanda Başörtülüler, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu ile Söyleşi*, İz Yayıncılık, 2000